

Tomasz Ceran

Delegatura IPN w Bydgoszczy

Autoreferat

1. Imię i nazwisko

Tomasz Ceran

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

Magister stosunków międzynarodowych, 2007, Instytut Stosunków Międzynarodowych
Wydział Nauk Historycznych UMK w Toruniu,

Magister historii, 2009, Instytut Historii i Archiwistyki Wydział Nauk Historycznych
UMK w Toruniu,

Doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, stopień naukowy nadany uchwałą
Rady Wydziału Nauk Historycznych UMK w Toruniu z dnia 15 VI 2010 r. za rozprawę
doktorską „Świat idei Jacka Kuronia” (promotor: prof. dr hab. Jerzy W. Borejsza,
recenzenci: prof. dr hab. Andrzej Walicki, prof. dr hab. Andrzej Friszke)

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

2020 – kierownik Referatu Badań Historycznych Delegatury IPN w Bydgoszczy

2021 – 2022 wykładowca przedmiotu „Zbrodnie nazistowskie i komunistyczne”
(konwersatorium) na Wydziale Prawa i Ekonomii Uniwersytetu
Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

2016 – 2020 główny specjalista Referatu Badań Historycznych Delegatury IPN w
Bydgoszczy

2010 – 2016 starszy inspektor, specjalista, starszy specjalista Biura Edukacji
Publicznej Delegatury IPN w Bydgoszczy

4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.). Omówienie to winno dotyczyć merytorycznego ujęcia przedmiotowych osiągnięć, jak i w sposób precyzyjny określać indywidualny wkład w ich powstanie, w przypadku, gdy dane osiągnięcie jest dziełem współautorskim, z uwzględnieniem możliwości wskazywania dorobku z okresu całej kariery zawodowej.

Monografia: *Zbrodnia pomorska 1939. Początek ludobójstwa niemieckiego w okupowanej Polsce*, Wydawnictwo IPN, Bydgoszcz–Warszawa 2024, ISBN: 978-83-8229-958-8, ss. 456 (recenzenci wydawniczy: dr hab. Grzegorz Berendt, prof. UG; dr hab. Przemysław Olstowski, prof. IH PAN).

W 2017 r. zaproponowałem wprowadzenie do historiografii nowego pojęcia – zbrodnia pomorska 1939. Wydarzenia na Pomorzu Gdańskim z jesieni 1939 r. były częścią szerszej polityki eksterminacyjnej, którą nazistowskie Niemcy zaczęły realizować w całej okupowanej Polsce. Mimo to, unikatową skalę niemieckich zbrodni uznałem za podstawę, aby z szerszego zjawiska historycznego wyodrębnić zbrodnie popełnione na Pomorzu. W celu pogłębionej analizy tego wydarzenia historycznego uznałem, że należy je także nazwać i poddać nowej interpretacji. Termin „zbrodnia pomorska 1939” zdefiniowałem jako eksterminację przez Niemców polskiej ludności cywilnej (głównie inteligencji, ale także rolników i robotników), osób chorych psychicznie, a także pomorskich Żydów, której dokonano w pierwszych miesiącach okupacji na terenie przedwojennego województwa pomorskiego. Określenie „zbrodnia” nazywa adekwatnie to, co się wtedy wydarzyło, przymiotnik „pomorska” określa cezurę terytorialną – obszar przedwojennego województwa pomorskiego, tzw. Wielkiego Pomorza obejmujący geograficzne Pomorze Gdańskie (Kaszuby, Kociewie, Bory Tucholskie, Krajnę, ziemię chełmińską), ale także Pałuki, Kujawy i ziemię dobrzyńską. W odróżnieniu od innych badaczy za cezurę terytorialną przyjąłem nie Okręg Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie, ale przedwojenne województwo pomorskie II RP. Zbrodnia pomorska 1939 miała miejsce, jak wyraził się jeden z jej sprawców – starosta inowrocławski Otto Hirschfeld – w „okresie rewolucyjnym”, kiedy Pomorze zostało obsadzone, ale nie włączone. Teren został zajęty już przez Wehrmacht, działania zbrojne się zakończyły, ale obszar ten jeszcze formalnie nie został bezpośrednio wcielony do Rzeszy. Masowe zabijanie ludności cywilnej rozpoczęło się w okresie, kiedy Okręg Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie jeszcze nie istniał, a najważniejsza formacja sprawców – Selbstschutz Westpreussen – funkcjonowała niemal w całości w obrębie przedwojennego województwa pomorskiego. Uwzględnienie w analizie zbrodni niemieckich na Pomorzu także tych powiatów, które były w przedwojennym województwie pomorskim, a po 26 października 1939 r. stały się częścią Okręgu Rzeszy Poznań, późniejszego Warthegau, ma duże znaczenie dla analizy mechanizmu całej zbrodni. Listy Polaków przeznaczonych do rozstrzelania na tych terenach zatwierdzał dowódca Selbstschutzu Westpreussen, a nie Selbstschutzu Posen. Sprawcy zgodnie sądzili, że w tym okresie i na tym terenie, nie trzeba

przejmować się procedurami prawnymi i żadnymi ograniczeniami. W jednym z raportów Einsatzgruppen z końca października 1939 r. czytamy, że „likwidacja będzie możliwa już tylko krótko. Potem niemiecka administracja oraz inne czynniki spoza NSDAP uniemożliwią bezpośrednią akcję”. Dlatego sprawcy chcieli ten czas jak najlepiej wykorzystać, aby położyć trwały fundament w procesie „odpolszczenia” Pomorza i zamienienia go w „rasowo czyste” niemieckie Prusy.

Rok 1939 w zaproponowanym pojęciu wskazuje czas, kiedy doszło do popełnienia zbrodni. Nie jest to określenie do końca precyzyjne, ponieważ eksterminacja pacjentów szpitali psychiatrycznych na Pomorzu trwała jeszcze na początku roku 1940. Mimo to uznałem, że akcentowanie roku 1939 jest właściwie bo to wtedy doszło do popełnienia zbrodni w ponad 400 miejscowościach województwa pomorskiego, a główne formacje sprawców: Selbstschutz Westpreussen i Einsatzgruppen zostały rozwiązane już pod koniec tego roku. Fala masowego terroru na Pomorzu i Kujawach skończyła się pod koniec 1939 r. i nigdy już do końca okupacji nie osiągnęła na tym terenie chociażby zbliżonych rozmiarów.

Drugim powodem stworzenia nowego terminu był fakt, że do tej pory historiografia mimo ogromnego dorobku (zwłaszcza takich badaczy jak Barbara Bojarska, Jan Sziling i Włodzimierz Jastrzębski) nie wypracowała wspólnego, naukowego terminu dla określenia wszystkich zbrodni niemieckich na Pomorzu i Kujawach. Można powiedzieć, metaforycznie, że widziano z reguły pojedyncze drzewa, najczęściej te najwyższe, lecz nie cały las niemieckich zbrodni. Do tej pory powstały trzy całościowe opracowania dotyczące eksterminacji na Pomorzu Gdańskim w pierwszych miesiącach okupacji (D. Steyer D., *Eksterminacja ludności polskiej na Pomorzu Gdańskim w latach 1939–1945*, Gdynia 1967; B. Bojarska, *Eksterminacja inteligencji polskiej na Pomorzu Gdańskim (wrzesień–grudzień 1939)*, Poznań 1972; W. Jastrzębski, J. Sziling, *Okupacja hitlerowska na Pomorzu Gdańskim w latach 1939–1945*, Gdańsk 1979 (rozdział III). Ważna jest również praca dotyczące eksterminacji w rejencji bydgoskiej (W. Jastrzębski, *Terror i zbrodnia. Eksterminacja ludności polskiej i żydowskiej w rejencji bydgoskiej w latach 1939–1945*, Warszawa 1974). Siłą rzeczy nie uwzględniają one dorobku naukowego ostatnich blisko 50 lat badań. W tamtym okresie badacze mieli także bardzo organiczny dostęp do akt śledztw zachodnioniemieckiej Centrali Badania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu, które są kluczowe dla odtworzenia perspektywy sprawców. Opisywana praca przełamuje te ograniczenia. Po skierowaniu książki do druku ukazało się nowe syntetyczne ujęcie wydarzeń z 1939 r. na Pomorzu Gdańskim, w którym jeden z rozdziałów jest poświęcony eksterminacji bezpośredniej (S. Grochowina, *Terror szaleje. Pierwsze miesiące okupacji niemieckiej na Pomorzu Gdańskim (wrzesień–grudzień 1939)*,

Warszawa 2024. Praca ta, w całości oparta na literaturze, jednak nie wnosi nowych interpretacji ani nowych faktów dotyczących zbrodni pomorskiej 1939.

Brak jednego terminu, w mojej ocenie, utrudniał głębszą naukową analizę tego zagadnienia oraz szersze zaistnienie tych wydarzeń w historii ogólnopolskiej i powszechnej. Do tej pory badacze najczęściej posługiwali się terminem „krwawa pomorska jesień”. Dostrzegając i doceniając fakt, że jest to termin bardzo mocno ugruntowany w lokalnej pamięci, nie można jednak zaprzeczyć, że jest to termin publicystyczny i dotyczy pamięci o tych wydarzeniach, a nie ich naukowej analizy. Do tej pory nie powstała żadna praca naukowa posługująca się w tytule tym terminem, nie został on naukowo zdefiniowany, a badacze posługują się nim raczej intuicyjnie. „Zbrodnia pomorska 1939” i „krwawa pomorska jesień” nie są więc terminami konkurencyjnymi, lecz dotyczą różnych płaszczyzn, które tylko częściowo są tożsame.

Większość historyków pisząc o pierwszych miesiącach okupacji niemieckiej na Pomorzu, nie przywiązywała większej wagi do terminów, którymi się posługiwała i pozostawała wierna językowi źródeł historycznych. Tym samym często nieświadomie powielali oni terminologię sprawców, nazywając masowe zabijanie ludności cywilnej – różnego rodzaju „akcjami” (*Intelligenzaktion* – „akcja przeciwko inteligencji”, *Gewaltaktion* – „akcja siłowa”, *Säuberungsaktion* – „akcja oczyszczania”, *Ausrottungsaktion* – „akcja wytepienia”, *Direktaktion* – „akcja bezpośrednia”). Poza tym termin „akcja przeciw inteligencji” podobnie jak pojęcie „krwawa pomorska jesień” były najczęściej rozumiane wyłącznie jako eksterminacja polskiej inteligencji i elit i nie obejmował z definicji istotnych grup ofiar: osób chorych psychicznie, pomorskich Żydów, a także tysiący polskich robotników i rolników zabitych w tych samych dołach śmierci przez tych samych sprawców. Termin „zbrodnia pomorska 1939” nie obejmuje wszystkich elementów niemieckiej polityki okupacyjnej realizowanej od września 1939 r. na terenie województwa pomorskiego, skupia się natomiast na jej jednym elemencie – eksterminacji. Praca nie uwzględnia także zbrodni sądowych. Ich analiza jest osobnym zagadnieniem badawczym.

Odwołując się do dorobku Rafała Lemkina, zbrodnię pomorską 1939 r. postrzegam w pracy jako ludobójstwo przede wszystkim, w wymiarze historycznym. Według tego polskiego prawnika żydowskiego pochodzenia ludobójstwem nie jest jednostkowe działanie, lecz skoordynowany plan obejmujący różne aktywności. Dotychczasowe pojęcia, jak np. wynarodowienie czy germanizacja, nie są adekwatne, ponieważ zakładają tylko narzucenie przedstawicielom narodu okupowanego wzorów kulturowych narodu okupanta, ale mieli oni pozostać przy życiu. Kiedy w 1944 r. Lemkin stworzył termin genocyd, nie miał wiedzy na

temat wyjątkowej skali zbrodni niemieckich na Pomorzu na początku okupacji, ale wiedział, że Niemcy sięgnęły po eksterminację jako jedno z narzędzi prowadzenia polityki okupacyjnej. Wyróżnił osiem technik ludobójczych: ludobójstwo kulturowe, społeczne, polityczne, ekonomiczne, biologiczne, fizyczne, religijne i moralne. Ich zastosowanie miało na celu dezintegrację instytucji politycznych, społecznych i kulturalnych, zniszczenie języka i uczuć narodowych, religii, podstaw ekonomicznej egzystencji grupy, bezpieczeństwa osobistego, wolności, zdrowia, wreszcie tożsamości narodowej i kulturowej. Lemkin nie stworzył hierarchii technik ludobójczych i nie określił, czy któraś z nich jest niezbędna, aby móc mówić o tym zjawisku. Trudno jednak nie przypuszczać, że to ludobójstwo fizyczne było dla niego najważniejsze i to ono było głównym powodem poszukiwania nowego pojęcia. Zbrodnię pomorską 1939 traktuję w pracy przede wszystkim *sensu stricto* jako ludobójstwo fizyczne, czyli pozbawienie życia. Jednocześnie ludobójstwo fizyczne było jednym z elementów ludobójstwa *sensu largo* – czyli polityki niemieckiej w okupowanej Polsce, której celem było unicestwienie narodu polskiego, co mogło, ale nie musiało oznaczać wymordowania wszystkich jego przedstawicieli. Postrzegam zbrodnię pomorską 1939 jako element szerszego planu niemieckiej polityki ludobójczej realizowanej różnymi metodami, nie zaś jako pojedynczą, wydarzeniową masakrę. Prezentowana książka to pierwsza monografia naukowa zbrodni pomorskiej 1939 zdefiniowanej w powyższy sposób.

Mimo zgody wśród polskich i niemieckich badaczy co do wyjątkowego natężenia terroru niemieckiego na Pomorzu, większość jedynie odnotowuje ten fakt, nie próbując go w żaden sposób wyjaśnić. Tylko nieliczni próbowali odpowiedzieć na pytanie: „Dlaczego skala terroru niemieckiego w 1939 r. na Pomorzu Gdańskim była największa?”

Martin Broszat podkreślał czynnik organizacyjno-geograficzny. Pomorze było „przedmurzem” Gdańska i pierwszym celem polityki nazistowskiej. Bliskość Wolnego Miasta Gdańska sprawiła, że aparat represji rozwinął się szybciej i był sprawniej zorganizowany niż w innych rejonach okupowanej Polski. Wielu jego członków rekrutowało się z gdańskiej SS. Zdaniem niemieckiego historyka, do Gdańska w pierwszej kolejności drogą morską mieli przybywać Niemcy ze Wschodu, aby osiedlić się na Pomorzu na gospodarstwach należących do zamordowanych lub wysiedlonych Polaków. Nie bez znaczenia była postawa Alberta Forstera, namiestnika Okręgu Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie, który chciał jako pierwszy złożyć meldunek o pełnej germanizacji Pomorza. To samo jednak możemy powiedzieć o namiestniku Okręgu Rzeszy Poznań Arthurze Greiserze. Poza tym, aby znaleźć miejsce na Pomorzu dla osadników niemieckich, niekoniecznie trzeba było Polaków masowo rozstrzeliwać, można było na podobną skalę jak w Kraju Warty ich wysiedlić. Donald Steyer

szukając odpowiedzi na pytanie o przyczyny terroru, wskazał dwa czynniki. Pierwszy to przekonanie Niemców, że ludność Pomorza w swojej masie nadaje się do germanizacji, jednak aby było to możliwe, należy zlikwidować jej najbardziej uświadomione narodowo jednostki. Wiele ofiar zbrodni pomorskiej 1939 było jednak „zwykłymi” rolnikami i robotnikami. Warto natomiast zapytać, dlaczego mieszkańcy Pomorza, zdaniem niemieckich okupantów, w większym stopniu nadawali się do germanizacji niż np. Polacy z innych części zaboru pruskiego? Drugi czynnik to udział miejscowej ludności niemieckiej w zbrodni o tak ogromnej skali. Steyer ma z pewnością rację, wskazując na te przyczyny, ale nie tłumaczy powodów tego zaangażowania i nie docieka źródeł postawy pomorskich Niemców. Nie odpowiada także na pytanie, dlaczego członkowie Selbstschutzu Westpreussen uczestniczyli w eksterminacji swoich polskich sąsiadów w nieporównywalnie większym stopniu niż chociażby liczebniejszy Selbstschutz Posen w sąsiedniej Wielkopolsce. Roman Wapiński przyczynę największej skali zbrodni na Pomorzu upatrywał w „zaciekłym szowinizmie miejscowej ludności niemieckiej”, który był powodem jej „spontanicznego udziału w tępieniu polskość”. To ważna konstatacja, ale podobnie jak Steyer, historyk ten nie spróbował wyjaśnić powodów tego szowinizmu. Jan Sziling podkreślał, że o ogromnej skali niemieckich zbrodni na Pomorzu zadecydowało połączenie czynników ogólnych z lokalnymi. Do tych pierwszych zaliczył niemiecką akcję likwidacji polskich warstw przywódczych realizowaną na wszystkich ziemiach wcielonych. Czynniki lokalne to kwestia „korytarza pomorskiego” i szeroko pojętych wydarzeń 3 i 4 września 1939 r. Nie rozwija jednak tej trafnej argumentacji. Poza tym czynniki lokalne wydają się znacznie głębsze i szersze. Z kolei Włodzimierz Jastrzębski w swojej najnowszej publikacji najważniejszą, (jeżeli nie wyłączną) przyczynę ogromnej skali terroru niemieckiego na Pomorzu upatruje w zemście za śmierć volksdeutschów. Był to z pewnością czynnik istotny, ale na pewno nie jedyny. Stosując to wyjaśnienie, nie sposób wytłumaczyć eksterminacji konkretnych grup społecznych wśród polskiej inteligencji, kilku tysięcy pacjentów szpitali psychiatrycznych oraz całych rodzin pochodzenia żydowskiego. Wreszcie Przemysław Olstowski największą liczbę ofiar na Pomorzu w 1939 r. tłumaczy tym, że Niemcy zamierzali szybko i radykalnie zmienić oblicze narodowościowe przez fizyczną eksterminację polskich elit przywódczych w taki sposób, aby depolonizacja Pomorza stała się procesem nieodwracalnym. Należy jednak zauważyć, że taki sam zamiar Niemcy mieli w stosunku do innych ziem polskich wcielonych do Rzeszy, jednak tam nie doszło do eksterminacji ludności na taką skalę. Poza tym warto zastanowić się, z czego wynikał ten zamiar i jaki wpływ na podjęcie tak radykalnych metod germanizacji Pomorza miało wcześniejsze doświadczenie pruskiej polityki germanizacyjnej tego regionu.

Wszystkie powyższe wyjaśnienia są ważne, ale trudno uznać, by wyczerpywały temat. W dotychczasowej historiografii brakuje próby całościowej i pogłębionej odpowiedzi na pytanie, dlaczego skala terroru niemieckiego na Pomorzu i Kujawach była największa. Podstawowym celem pracy jest udzielenie nowej, możliwie pełnej odpowiedzi na to pytanie.

Bazuję na czterech podstawowych założeniach. Uważam, że historia nie jest ciągiem przypadkowych wydarzeń, choć przypadek często odgrywa w niej znaczącą rolę. Zbrodnia pomorska 1939 nie była przypadkiem, mimo że nie musiało to być wcześniej zaplanowane. Szukam zarówno głębokich jak i konkretnych przyczyn tego wydarzenia, czynników, które były konieczne, wystarczające i/lub sprzyjające. Sam opis wydarzeń, mniej lub bardziej szczegółowy w mojej ocenie nie jest wystarczający do wyjaśnienia ich źródeł. Fakt zamordowania kilkudziesięciu tysięcy niewinnych osób domaga się możliwie jak najbardziej wielopłaszczyznowej i wieloczynnikowej odpowiedzi, choć nie sądzę, byśmy kiedykolwiek byli w stanie wyjaśnić go całkowicie. Bliskie jest mi podejście metodologiczne niemieckiego historyka Wolframa Wette, który próbując zrozumieć powody, dla których żołnierze Wehrmachtu dopuścili się masowych zbrodni na żydowskiej ludności cywilnej po 1941 r., za niewystarczające uznał chronologiczne odtworzenie wydarzeń bezpośrednio poprzedzających agresję Niemiec na Związek Sowiecki. Sięgnął on głębiej w przeszłość. Ideologicznych korzeni eksterminacji ludności cywilnej poszukiwał w prusko-niemieckich poglądach na prowadzenie wojny, niemieckiej tradycji państwa autorytarnego i mentalności poddańczej, niemieckim antysemityzmie i przede wszystkim niemieckim wyobrażeniu o Związku Sowieckiego i jego mieszkańcach.

W książce proponuję szeroką perspektywę historyczną i osadzenie tego, co się wydarzyło jesienią 1939 r. na Pomorzu, w szerszej historii Niemiec, Polski i stosunków polsko-niemieckich. Nazizm traktuję jako integralną część dziejów Niemiec. W dalszym ciągu intrygujące wydaje się pytanie, co w nazizmie było niemieckie, a co tylko nazistowskie, zwłaszcza z kontekście pruskich, a później niemieckich prób germanizacji Pomorza na przestrzeni wieków. Oprócz zerwania ciągłości, istotne są także elementy kontynuacji: przekonanie o niemieckości ziem zaboru pruskiego – zwłaszcza Prus Zachodnich oraz trwałe uprzedzenia antypolskie. Te dwa elementy łączyły polityków niemieckich różnych opcji, w różnych ustrojach państwowych na przestrzeni stuleci.

Drugie założenie to odrzucenie wyjaśnienia monokazualistycznego. Uważam, że żadną pojedynczą przyczyną nie można wytłumaczyć tych wydarzeń. Zakładam, że wpływ na nie miało wiele różnych czynników (choć nie w takim samym stopniu) i rolą historyka jest dostrzec ich jak najwięcej i poddać analizie. Trzecie założenie to przypisanie aspektowi emocji dużego

znaczenia i poszukiwanie źródeł zbiorowej nienawiści. Niemiecki historyk Kai Struve porównując analizy mechanizmów aktów przemocy dokonywanych przez miejscowych sprawców lub z ich udziałem w okupowanej Polsce w 1939 r. oraz w 1941 r. w Związku Sowieckim, postulował, aby w przypadku tych pierwszych zwrócić większą uwagę na aspekt emocjonalny przemocy. Do tej pory, jak sądził, skupiano się głównie na jej organizacji i planowaniu. Moja praca to próba realizacji tego postulatu, a więc analizy emocji i motywacji, którymi kierowali się sprawcy, i przedstawienie ich wyobrażenia na temat ofiar, a także poszukiwanie źródeł przemocy.

Ostatnie założenie to przekonanie, że w analizie stosunków wzajemnych i studium wydarzeń lokalnych nie powinno się odchodzić od wielkich narodowych narracji i zajmować się jedynie mikrostudiami z dziedziny historii codzienności. Perspektywa postnarodowa i odrzucenie filtra narodowego nie pomoże nam jednak zrozumieć genezy zbrodni pomorskiej 1939, choć redukcja problemu tylko do tożsamości narodowej mieszkańców Pomorza i Kujaw byłaby również zubożająca. Sprawcy o swoich ofiarach myśleli głównie, choć nie wyłącznie, kategoriami narodowymi. Opisywana książka to próba odtworzenia perspektywy narodowej wzajemnych stosunków polsko-niemieckich na Pomorzu na podstawie analizy mikrohistorii wzajemnych relacji. To próba rekonstrukcji przyczyn narastającego antagonizmu, który zakończył się ludobójstwem. Dlatego *Alltagsgeschichte* traktuję nie jako przeciwieństwo *Politikgeschichte* i *Ideengeschichte*, ale ich wypełnienie. Operowanie kategoriami narodowymi nie musi oznaczać upolitycznienia badań i narodowo-politycznej funkcjonalizacji historii regionalnej.

Pytanie o wyjątkowość zbrodni pomorskiej 1939 wiąże się z pytaniem o wyjątkowość Pomorza Gdańskiego w relacjach polsko-niemieckich. W pracy uznałem, że aby wyjaśnić genezę zbrodni zasadne jest cofnięcie się nie tylko do roku 1920, kiedy Pomorze powróciło do II Rzeczypospolitej ale przynajmniej do schyłku XVIII w. W 1772 r. w wyniku I rozbioru Polski obszar Pomorza Gdańskiego (Prusy Królewskie bez Gdańska i Torunia) z tzw. pasem nadnoteckim oraz Warmią zostały przyłączone do Królestwa Prus. Prusy szczególne znaczenie przykładały do aneksji polskiego Pomorza, co pozwoliło połączyć terytorialnie Księstwo Pruskie ze stolicą w Królewcu z Marchią Brandenburską ze stolicą w Berlinie. Zachowanie tej całości stanie się dla państwa pruskiego, a później niemieckiego – priorytetem. Pruski generał August Neidhardt von Gneisenau uznał przyłączenie do Prus polskiego Pomorza za „artykuł pierwszej potrzeby”. Od końca XVIII w. Prusy, a później Niemcy, uznały przynależność terytorialną Pomorza Gdańskiego – nazwanego Prusami Zachodnimi (Westpreussen) – do państwa pruskiego/niemieckiego za warunek konieczny do jego rozwoju, a nawet przetrwania.

To wtedy narodził się dogmat geopolityczny w pruskiej, a później niemieckiej polityce, który szczególną rolę przywiązywał do funkcjonowania Pomorza Gdańskiego w ramach państwa niemieckiego. O ile odnośnie Poznańskiego (Wielkopolski), Niemcy byli w stanie przyznać, że ludność tam zamieszkująca to Polacy, to Pomorze Gdańskie co najmniej od 1772 r., było postrzegane jako teren zamieszkały przez Niemców. W międzywojniu ten dogmat geopolityczny zogniskował się wokół kwestii „korytarza pomorskiego”. Państwo niemieckie podważało przynależność do II RP także innych terenów odebranych II Rzeszy i przyznanych II RP, ale przypadek Pomorza był szczególny. To głównie on służył do zakwestionowania granic i samego istnienia odrodzonego państwa polskiego. Nie było „korytarza wielkopolskiego”, „śląskiego”, „ciechanowskiego”. Ten sposób myślenia był powszechny dla niemieckiej kultury politycznej bez względu na system polityczny.

Dogmat geopolityczny został połączony z przekonaniem o niższości cywilizacyjnej Polaków, w tym mieszkańców szeroko rozumianego Pomorza. Od rozbiorów Rzeczypospolitej pod koniec XVIII w. do odrodzenia się państwa polskiego w 1918 r. trwała pruska (niemiecka) wojna kulturowa przeciwko Polsce. Poczucie wyższości cywilizacyjnej Niemców wobec Polaków było częścią stereotypu „cywilizowanego Zachodu” i „barbarzyńskiego Wschodu”. Szerzenie niemieckiej misji kulturowej na Wschodzie miało usprawiedliwiać jego podbój. Celem polityki niemieckiej w zaborze pruskim było wynarodowienie Polaków poprzez ich cywilizowanie. Theodor von Schön, pruski zwierzchnik administracji w Prusach Zachodnich i Wschodnich, zamierzał z polskich mieszkańców Pomorza, czyli „z byłych niewolników i Słowian”, uczynić „Niemców i ludzi”. Antypolski stereotyp wzmocniła teoria o postępowym niemieckim protestantyzmie i antyrozwojowym polskim katolicyzmie. Nie jest także przypadkiem, że stereotyp „polnische Wirtschaft” na początku odnosił się do polskiej szlachty Prus Królewskich. W niemieckim dyskursie antypolskim występowały spolaryzowane terminy: cywilizacja vs. barbarzyństwo, narody kultury vs. narody natury, postęp vs. zacofanie, porządek vs. chaos, protestanci vs. katolicy. Poczucie wyższości kulturowej Germanów nad Słowianami było budowane przez wieki.

Na początku II wojny światowej niemiecki osiemnastowieczny i dziewiętnastowieczny antypolonizm kulturowy przerodził się w antypolonizm rasowy i eksterminacyjny. Antypolonizm rasowy nie był prostą kontynuacją antypolonizmu kulturowego, ale zaadaptował jego wszystkie elementy i podniósł go na inny poziom. Antypolonizm kulturowy był zarówno niemiecki (pruski), jak i nazistowski. Antagonizm rasowy i eksterminacyjny był tylko nazistowski. Wydaje się zasadna teza, że antypolonizm kulturowy nie był warunkiem wystarczającym i niezbędnym do powstania antypolonizmu eksterminacyjnego, ale z całą

pewnością był warunkiem sprzyjającym. Antypolonizm eksterminacyjny był warunkiem niewystarczającym, ale koniecznym do przeprowadzenia zbrodni pomorskiej 1939 w takiej skali, w takiej formie i z tak dużym udziałem miejscowych Niemców.

Od 1939 r. Polska zaczęła być nie tylko postrzegana, ale również traktowana jak kolonia zaś jej mieszkańcy jak lud tubylczy, w postępowaniu z którym nie trzeba stosować żadnych reguł cywilizowanego świata. Ogromną rolę w tej transformacji odegrały rzeczywiste (i wymyślone) zbrodnie na Niemcach etnicznych, których dopuścili się niektórzy Polacy i niektórzy polscy żołnierze na niemieckiej ludności cywilnej, mylnie traktując większość z nich jako dywersantów.

Nie ulega natomiast wątpliwości, że po ataku Niemiec na Polskę w pierwszych dniach okupacji doszło do zbrodni na niemieckiej ludności cywilnej i propaganda goebbelsowska na ziarenku prawdy oparła górę kłamstwa. Zbrodnie te, nawet gdy weźmiemy pod uwagę kontekst i sekwencje wydarzeń, trudno jest usprawiedliwiać, pomijać lub marginalizować. Jest dużą zasługą prof. Włodzimierza Jastrzębskiego, że tego tematu nie przemilcza. Opracowanie monografii dotyczącej rzeczywistych zbrodni na niemieckiej ludności cywilnej pozostaje aktualnym postulatem badawczym. Zbrodnie popełnione na ludności cywilnej pozostają zbrodniami bez względu na to, jakiej narodowości jest sprawca, a jakiej ofiara. Nie można jednak, jak pisał Marek Kornat, zapomnieć że jest zasadnicza różnica między zbrodniami wzburzonego tłumu w momencie silnych emocji społecznych a egzekucjami wykonywanymi na rozkaz i zorganizowanymi przez państwo.

Historycy są zgodni, że w pierwszych tygodniach wojny w różnych okolicznościach zginęło od 3 do 5 tys. Niemców etnicznych. Z mojej analizy wynika, że większość z nich zginęła na terenie przedwojennego województwa pomorskiego. Wydarzenia te odegrały dużą rolę w mobilizacji nienawiści miejscowych Niemców wobec wszystkich Polaków. Sytuację tę wykorzystwała władza niemiecka organizując miejscowych Niemców w Selbstschutz, który nie był oddolną inicjatywą miejscowych Niemców (choć takie były jego początki), lecz narzędziem polityki eksterminacyjnej państwa niemieckiego. Zbrodnie popełnione na miejscowych Niemcach potwierdziły wszystkie stereotypy na temat Polski i Polaków tworzone od wieków i były paliwem dla antypolonizmu eksterminacyjnego. Niemcy Polaków w 1939 r. już nie chcieli cywilizować ale eksterminację elit uznali za właściwą metodę prowadzenia okupacji, warunek *sine qua non* skutecznej germanizacji. Zbrodnia pomorska 1939 tylko w niewielkim stopniu była zemstą za śmierć volksdeutschów. Winno się ją raczej postrzegać jako element niemieckiej ludobójczej polityki okupacyjnej, w sensie jakim terminem *genocyd* posługiwał się Rafał Lemkin. Była ona odpowiedzią totalitarnych nazistowskich Niemiec na nieudaną próbę

dziewiętnastowiecznej germanizacji tych terenów państwa pruskiego (niemieckiego). Jak trafnie przekonywał J.W. Borejsza, od 1939 r. po tym jak Polska odrzuciła propozycję współpracy z nazistowskimi Niemcami, antypolonizm, będący częścią antyślawizmu, stał się częścią ideologii narodowosocjalistycznej.

Na skalę zbrodni pomorskiej 1939 miała wpływ jednoczesna realizacja w pomorskich dołach śmierci trzech zamierzeń okupanta: eksterminacji polskiej inteligencji, wymordowanie pacjentów polskich i niemieckich szpitali psychiatrycznych oraz „oczyszczenie” tego terenu z ludności żydowskiej i romskiej. Znaczącą liczbę ofiar na Pomorzu i Kujawach stanowili polscy rolnicy i robotnicy. Wynikało to głównie z sąsiedzkiego charakteru zbrodni pomorskiej 1939. W żadnym innym regionie okupowanej Polski członkowie Selbstschutzu nie odegrali tak wielkiej roli w eksterminacji swoich polskich sąsiadów. Niemcy na Pomorzu byli bardziej narażeni i podatni na antypolską propagandę niemiecką i antypolonizm eksterminacyjny. Ostatnim elementem, który zdecydował o największej skali zbrodni na Pomorzu w 1939 r., była osobowość sprawców kierowniczych i przesiąknięcie wielu z nich nienawiścią do Polski i Polaków. Dobrze o tym świadczą słowa dowódcy Selbstschutzu Westpreussen Ludolfa von Alvenslebena kierowane do dowódców powiatowych: „Es sei eine Ehre für jeden Polen als Kadaver die deutsche Erde zu düngen” (Honorem będzie dla każdego Polaka, by jego ścierwem (padliną) nawieźć niemiecką ziemię). Dowódcy Selbstschutzu w innych regionach Polski nie motywowali w taki sposób swoich podwładnych do zabijania Polaków. Alvensleben wojnę z Polską postrzegał jako kontynuację osiemnastowiecznej walki prusko-polskiej o Pomorze oraz starcie germańskiego nadczłowieka ze słowiańskim podczłowiekiem. Przedstawianie zaplanowanej akcji eksterminacyjnej jako sprawiedliwej zemsty za zabójstwa Volksdeutschów miało także wpływ na skalę i okrutny sposób zadawania śmierci.

W monografii oprócz opisywanego wyżej celu głównego zrealizowałem również szereg celów szczegółowych, które w znaczący sposób poszerzają aktualny stan wiedzy na temat analizowanych wydarzeń.

W pracy zaprezentowałem wyniki nowych badań dotyczących liczby ofiar. O ile panuje zgoda wśród historyków co do tego, że liczba ofiar na Pomorzu Gdańskim jesienią 1939 r. była największa, to nie ma zgody co do samej liczby. Badacze podają szacunki od 20 tys. nawet do 65 tys. ofiar. (20 tys., 30 tys., 40 tys., 50 tys., 58 tys., 65 tys.). Wszystkie one nie wynikają z arytmetyki tylko intuicji badawczej. Z kolei szacunki, które powstały w wyniku dodawania liczby ofiar z poszczególnych miejsc kaźni (ankieta z 1945 r. – 54 679 ofiar; statystyka z akt procesu Alberta Forstera – 17 427 do 23 157 ofiar; ankiet z 1969 r. – 7269 ofiar, statystyka z Centrali Badania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu – 52 794 do 60 750

ofiar , w kontekście współczesnej wiedzy bazują w dużej mierze na niewiarygodnych danych częściowych. W pracy po wyliczeniu i opisanu 30 miejsc kaźni, w których w 1944 r. w ramach akcji 1005 Niemcy spalili zwłoki osób pomordowanych w 1939 r.; opisanu akcji zniszczenia większości dokumentacji Selbstschutz Westpreussen, a także po przeprowadzeniu kwerend w materiałach Centrali w Ludwigsburgu, dochodzę do wniosku, że ustalenie pełnej liczby ofiar najprawdopodobniej nigdy nie będzie możliwe. Do tej pory znane są jedynie dwa niemieckie dokumenty z października 1939 r., w których sami sprawcy podają liczbę ofiar. Ludolf von Alvensleben w piśmie do Kurta Daluge, szefa Głównego Urzędu Policji Porządkowej w Berlinie na temat działalności Selbstschutzu Westpreussen 7 października 1939 r. napisał „Z najostrejszymi środkami trzeba było wystąpić przeciwko 4247 byłym obywatelom polskim”. Jednak na początku października masowa akcja eksterminacyjna dopiero *de facto* się rozpoczynała. 20 października 1939 r. dr Franz Röder, dowódca Einsatzkommando 16 donosił, że mimo całej bezwzględności udało się zniszczyć tylko ułamek ludności polskiej w Prusach Zachodnich (szacunkowo 20 000). W pracy zrealizowałem postulat sformułowany przez badaczy tego tematu już w latach osiemdziesiątych XX w. (m. in. Włodzimierza Jastrzębskiego czy Konrada Ciechanowskiego) czyli oszacowanie liczby ofiar na podstawie imiennych list ofiar. Uzupełniłem ten postulat o dane, które wynikają z protokołów ekshumacyjnych, zwłaszcza w tych miejscach kaźni gdzie liczba ofiar z ekshumacji jest wyższa niż liczba ofiar zidentyfikowanych (np. w Dolinie Śmierci w Fordonie). Stosując tę metodologię liczba ofiar zbrodni pomorskiej we wszystkich 23 powiatach przedwojennego województwa pomorskiego wyniosłaby od 14 423–16 201. Zaprezentowane wyliczenie i wynikająca z niego sumaryczna liczba nie mogą być traktowane jako całkowita liczba ofiar zbrodni pomorskiej 1939 r. To liczba, którą na obecnym etapie badań (śledztwo OKŚZpNP w Gdańsku dotyczące zbrodni w Piaśnicy toczące się do 2011 r. ciągle nie jest zakończone) możemy ustalić na podstawie imiennych list ofiar oraz dokumentacji ekshumacyjno-komentarnej. Podobnie jak poprzednie obliczenia, w dalszym ciągu jest ono szacunkowe. Podobnie jak w stosunku do wcześniejszych wyliczeń także do zaprezentowanego powyżej należy podchodzić z ostrożnością i sceptycyzmem. Wydaje się jednak, że powinno być ono podstawą nowych badań i weryfikacji. Jednak nawet podana liczba „najmniejsza z możliwych” potwierdza wyjątkową skalę terroru niemieckiego na Pomorzu i Kujawach w pierwszych miesiącach okupacji. W kolejnej pod względem liczby ofiar z 1939 r. Wielkopolsce, szacunki mówią o 10 tys. ofiar, ale liczba ta została ustalona na podobnej zasadzie co liczba 30 czy 40 tys. ofiar na Pomorzu). W książce doszedłem także do wniosku, że najprawdopodobniej sami

sprawcy w 1939 r. nie wiedzieli ile ofiar zamordowali, o czym świadczyć fakt poszukiwania przez gestapo w 1940 r. i później osób, które zostały zamordowane w 1939 r.

Nowym polem badawczym, które do tej pory nie znajdowało się w sferze zainteresowań historyków albo było eksplorowane marginalne jest zaprezentowana w książce analiza postawy, jak to określiły niedoszłe ofiary – „innych Niemców”. Nie wszyscy miejscowi Niemcy brali udział lub biernie akceptowali mordowanie jesienią 1939 r. swoich polskich sąsiadów. Byli tacy, którzy się temu sprzeciwiali i starali się pomóc. W książce opisuję wybrane przypadki pomocy. Na ich podstawie wyodrębniłem następujące kategorie pozytywnych zachowań Niemców w czasie zbrodni pomorskiej 1939: ostrzeżenie przed zatrzymaniem, wstawiennictwo i próby doprowadzenia do zwolnienia Polaków z obozów i aresztów, ludzkie traktowanie w obozach i miejscach odosobnienia, niezłożenie podpisu lub wykreślenie nazwiska Polaka z listy osób przeznaczonych do eksterminacji, umożliwienie ucieczki w czasie transportu, przerwanie egzekucji, odmowa rozstrzelania, ukrywanie zbiegłych Polaków i ich niewydawanie, protestowanie przeciwko zbrodniom i informowanie władz niemieckich o egzekucjach, informowanie rodzin o losie osób zatrzymanych/rozstrzelanych, wezwanie do ukarania sprawców zbrodni oraz apel o godny pochówek ofiar i ich upamiętnienie. W książce spróbowałem także na ile źródła mi na pozwalały, dokonać analizy motywacji „innych Niemców”. W świetle moich badań pozytywne zachowania „innych Niemców” podczas zbrodni pomorskiej 1939 wynikały z następujących czynników: poczucia więzi sąsiedzkiej, poczucia przyzwoitości, aspektu pragmatycznego (Polacy byli potrzebni jako robotnicy), przywiązania do rządów prawa i poczucia obowiązku przestrzegania prawa i procedur, oporu przeciwko zabijaniu ludności cywilnej, poczucia solidarności zawodowej, spłaty długu za wcześniej uzyskaną pomoc. Rozważania odnośnie do form pomocy i jej motywacji przedstawiłem w kontekście porównawczym, zestawiając je z badaniami nad pomocą Polaków dla Żydów, a także pomocą Ukraińców dla Polaków na Wołyniu i w Małopolsce Wschodniej zauważając zarówno podobieństwa jak i różnice. Sformułowałem także wniosek, że gdyby nie postawa „innych Niemców”, skala zbrodni na Pomorzu byłaby jeszcze większa zaś pamięć o „dobrych Niemcach” po 1945 r. wśród miejscowych Polaków ograniczyła (choć nie całkowicie wyeliminowała) stosownie odpowiedzialności zbiorowej. Nie udało mi się natomiast w pracy oszacować skali pomocy jaką otrzymali od Niemców Polacy. Głównym tego powodem jest wysoce niepełna, bardzo rozporozszona i w zasadzie niedająca się określić baza źródłowa do tego tematu. Pozostaje to aktualnym postulatem badawczym. Sformułowałem jedynie hipotezę, że tam gdzie skala zbrodni, była największa także skala pomocy mogła być największa.

Zbrodnię pomorską 1939 starałem się przedstawić w kontekście porównawczym. W mojej ocenie więcej jednak ona miała wspólnego ze zbrodnią wołyńską niż z innymi zbrodniami niemieckimi z 1939 r. dokonywanymi w innych regionach Polski, co pokazała analiza działalności Selbstschutzu w poszczególnych regionach okupowanej Polski, której byłem współautorem (*W cieniu Einsatzgruppen. Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939–1940*, red. I. Mazanowska, T. Ceran, M. Przegiętka, Warszawa 2021).

Grzegorz Motyka zauważył, że zbrodnię galicyjsko-wołyńską można „śmiało zestawiać choćby z masowymi mordami mającymi na celu wyniszczenie polskich elit, których Niemcy dopuścili się w latach 1939–1940 na ziemiach włączonych do Rzeszy (tzw. Intelligenzaktion na Pomorzu oraz na terenie Generalnego Gubernatorstwa)”. Moja książka realizuje ten postulat w aspekcie pomorskim. Porównanie oczywiście nie znaczy zrównywania, ale lepiej pomoże uchwycić istotę obu wydarzeń historycznych. Zbrodnia wołyńska pod wieloma względami różni się od tego, co się wydarzyło na Pomorzu i Kujawach w 1939 r. (choćby pięciokrotnie większa skala zbrodni), ale trudno nie zauważyć także wielu elementów wspólnych.

Do najważniejszych cech wspólnych zbrodni pomorskiej 1939 i zbrodni wołyńskiej zaliczyłem przed wszystkim ich sąsiedzki charakter. Sprawcami byli w głównej mierze sąsiedzi ofiar, zabijanie nie miało charakteru anonimowego, zaś metoda eksterminacji nie oddzieliła sprawcy od ofiary. Wspólny był także bardzo okrutny *modus operandi*, czyli sposób działania sprawców. Z analizy zachowanych protokołów ekshumacyjnych wynika, że nawet co trzecia ofiara zbrodni pomorskiej 1939 mogła zostać zamordowana tępym narzędziem. Część ofiar została ranna i udusiła się, przykryta innymi zwłokami i ziemią. Termin stworzony przez Ryszarda Szawłowskiego *genocidium atrox* (ludobójstwo ze szczególnym okrucieństwem) wydaje się adekwatny nie tylko do opisu wydarzeń na Wołyniu 1943, ale także na Pomorzu 1939. Motto z albumu *Selbstschutz Westpreussen* brzmiało: „Co czynisz dla narodu i ojczyzny, jest zawsze słuszne” ma taki sam sens co siódme przykazanie dekalogu ukraińskiego nacjonalisty, które głosiło: „Nie zawahasz się spełnić największej zbrodni, kiedy tego wymaga dobro sprawy”. Pomorze i Wołyń miały być „rasowo czyste”, „czyste jak łza” i zostać odpolszczone oraz oczyszczone z innych elementów niepasujących do ideologicznej wizji państwa nacjonalistów niemieckich i ukraińskich.

W obu przypadkach istniała doktryna polityczna nakazująca stworzenie etnicznie „czystego” państwa świadcząca o ludobójczym zamiarze sprawców. Ideologia OUN-UPA głosząca nacjonalizm integralny miała wiele elementów wspólnych z nazizmem: darwinizm społeczny, rasizm, szowinizm, ekspansjonizm, afirmację fanatyzmu i instynktownych uczuć, a przede wszystkim szerzenie nienawiści. Obie odrzucały uniwersalną etykę, humanizm zaś,

miłosierdzie i sumienie uznawały za zbędne ograniczenia. W walce etyka miała się nie liczyć, liczyło się tylko zwycięstwo. Obie doktryny krytykowały „narody zbydlęcone humanizmem”. Obie uważały mobilizację nienawiści za najsilniejszą broń skrzywdzonego narodu i obie definiowały patriotyzm przez nienawiść. Hitler w „Mein Kampf” twierdził, że im bardziej nienawidziło się swoich wrogów, tym większym było się patriotą. Albert Forster przekonywał, że narody i ludzie nie są równi, a „miłość bliźniego należy rozumieć jedynie w kontekście miłości do tych członków narodu, którzy są z nami związani poprzez więzy krwi [...] są narody stojące na najwyższym szczeblu pod względem rasowym. To te narody są odbiciem Boga. Narody stojące na najniższym poziomie rozwoju kultury zawsze na tym poziomie pozostaną”. Jesienią 1939 r. wzywał do wytępienia zaważonych Polaków od kołyski, choćby Niemcy „musieli się po szyję kąpać we krwi”. Z kolei Dmytro Doncow nawoływał, aby kierować się w postępowaniu następującymi słowami Woltera: „pragnienie wielkości dla swego kraju, oznacza pragnienie nieszczęścia dla swoich sąsiadów”. Ukraiński nacjonalizm integralny i nazizm postulował budowę jednolitego narodowego państwa totalitarnego. Na Pomorzu i Kujawach „polskim nawozem miano nawieźć niemiecką ziemię” i „wytępić Polaków od kołyski”, na Wołyniu nawoływano do „wyplenienia polskiego kąkola z pszenicy”. Wspólną cechą obu nacjonalizmów jest postawienie wspólnoty narodowej poza dobrem i złem i niedostrzeganie żadnych innych obowiązków i wartości poza służbą własnemu narodowi. Do zabijania na masową skalę nie tylko ukraińscy, ale także niemieccy nacjonałiści użyli prymitywnych narzędzi, choć ci pierwsi robili to na ogromną skalę, by stworzyć pozory pogromu chłopskiego, a nie planowanej akcji. Zarówno niemieccy, jak i ukraińscy nacjonałiści starali się przerzucić odpowiedzialność za zbrodnie na stronę polską, uzasadniając konieczność przeprowadzenia „akcji antypolskiej”, wcześniejszymi prześladowaniami mniejszości niemieckiej i ukraińskiej. Aby zastraszyć polskie społeczeństwo na Pomorzu, za każdego zabitego Niemca Himmler nakazał zgładzić 10 a potem 100 Polaków. Podobnie na Wołyniu za jednego zabitego Ukraińca zamierzano zabić 100 Polaków. Eksterminacja miała być jedyną właściwą i sprawiedliwą odpowiedzią na „polski terror”. Członkowie Selbstschutzu mordując swoich polskich sąsiadów, udowadniali swoją niemieckość, podobnie członkowie UPA przez mordy na polskiej ludności cywilnej udowadniali swoją ukraińskość. Dużą część sprawców w obu przypadkach stanowili obywatele tego samego państwa – II RP. Wspólny był udział niektórych lokalnych duchownych, prawosławnych w przypadku UPA i ewangelickich w przypadku Selbstschutzu, jako przywódców duchowych mordów, usprawiedliwiających konieczność eksterminacji (Więcbork i Rypin). Większość ze sprawców niemieckich i ukraińskich nie została pociągnięta do odpowiedzialności karnej. Wśród Ukraińców byli „sprawiedliwi zdrajcy”, którzy pomagali

Polakom na Kresach wschodnich, podobnie, nie wszyscy członkowie mniejszości niemieckiej na Kresach zachodnich uczestniczyli w 1939 r. w prześladowaniu polskich sąsiadów. Wielu Polaków na Wołyniu pragnęło, aby umrzeć od kuli, a nie od siekiery. Wielu Polaków i Żydów na Pomorzu prosiło swoich sprawców, aby strzelali celnie, aby umrzeć szybko i nie cierpieć, nie zostać uduszonym pod zwłokami innych i nie zostać dobitym kolbą karabinu. Sposób zabijania zwłaszcza z perspektywy ofiar i ich cierpień nie był obojętny i miał ogromne znaczenie. Niektórzy sprawcy na Pomorzu i Wołyniu żalowali kul dla zgładzenia ofiar, zabijając je narzędziami rolniczymi. W obu przypadkach rodziny i potomkowie zamordowanych wołają o pamięć i szersze zaistnienie w ogólnej świadomości historycznej, choć dziś wiedza o zbrodniach na Wołyniu i Małopolsce Wschodniej jest znacznie powszechniejsza niż o zbrodniach niemieckich z 1939 r. na Pomorzu i Kujawach.

Istotną częścią pracy jest także próba stworzenia zbiorowego portretu ofiar w kontekście definicji inteligencji Karola Libelta oraz teorii genocydu Lemkina. Odwołuję się także do Hannah Arendt i jej teorii dostosowania przez system totalitarny świata rzeczywistego do świata wyobrazonego. Wyróżniłem trzy podstawowe grupy ofiar zbrodni pomorskiej 1939: polską ludność cywilną ze szczególnym uwzględnieniem pomorskiej (w tym kaszubskiej i żydowskiej) inteligencji, pacjentów szpitali psychiatrycznych oraz miejscowych Żydów. Istnienie niepodległego państwa polskiego, mimo wszystkich jego wad i słabości, gwarantowało tym grupom społecznym przetrwanie, a jego upadek w wyniku najazdu III Rzeszy i rozpoczęcia ludobójczej polityki okupacyjnej – oznaczało ich częściową lub całościową eksterminację. Niemiecki terror był wymierzony głównie w polskie pokolenie „pozytywistycznych romantyków”, którzy pod zaborami pracowali na rzecz przetrwania kultury polskiej, a w 1920 r. czynnie zaangażowali się w budowę i obronę niepodległego państwa, członków Polskiego Związku Zachodniego. Dotknął on także przedstawicieli pokolenia wolnej Polski, wychowanych już w niepodległym państwie. Większość osób zamordowanych jesienią 1939 to ofiary, były jednak wśród nich także osoby, które można uznać także za bohaterów np. „pomorski Korczak” dr Józef Bednarz, który nie opuścił swoich pacjentów ze Szpitala Psychiatrycznego w Świeciu nad Wisłą i razem z nimi został zgładzony.

Szczególne miejsce wśród rozstrzelanych przedstawicieli polskiej inteligencji zajmuje duchowieństwo i nauczyciele. W Okręgu Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie na 634 posługujących przed wojną duchownych zginęło 323 (51 proc.) – najwięcej ze wszystkich ziem wcielonych do Rzeszy. Jak wynika z badań Jana Szilinga, wśród nich aż 214 kapłanów diecezji chełmińskiej zginęło jesienią 1939 r. Na 6244 pedagogów z województwa pomorskiego zginęło 1079, aż 877 (81 proc.) to ofiary zbrodni pomorskiej rozstrzelane jesienią 1939 r. Wśród

ofiar zbrodni pomorskiej 1939 było także co najmniej 85 policjantów, 76 leśników, 60 adwokatów, 15 posłów na Sejm RP, gdyńska „inteligencja techniczna”, ziemianie, prezydenci i burmistrzowie miast, wójtowie i starostowie, lekarze, dziennikarze.

W konwencji ONZ z 1948 r. o zakazie i zapobieganiu zbrodni ludobójstwa zapisano, że ludobójstwem jest zniszczenie grupy narodowej „w całości lub w części”. Nie określono jednak w jakiej części. Intencją twórcy konwencji Rafała Lemkina, nie było określenie procentowe liczby eksterminowanych, tylko ich roli w danej grupie. Jak tłumaczył „Zniszczenie w części musi mieć charakter na tyle istotny, że wpływa na całość”. Później dodawał: „Słowa »częściowo zniszczyć« zostały celowo użyte w konwencji, aby chronić narodowe i religijne grupy w przypadkach, w których grupy te pozbawiane są ich duchowego przywództwa, by łatwiej uczynić niewolników z ich rozproszonych członków. Jeżeli zniszczona zostanie ta duchowo przewodnia warstwa danego ludu albo grupy, ucierpi wspólnota duchowa (*Geist*) i jako grupa zostanie zniszczona. Lemkin był przekonany, że „ciężkie uszkodzenie mózgu paraliżuje siłę i istnienie całego ciała”. To się właśnie stało na Pomorzu jesienią 1939 r.

Wśród ofiar zbrodni pomorskiej 1939 było także wielu rolników i robotników. W Barbarce na 298 zidentyfikowanych ofiar aż 149 – dokładnie połowa – to rolnicy (91) i robotnicy (58). Podczas egzekucji w Rudzkim Moście koło Tucholi 92 ofiary były rolnikami i robotnikami, co stanowi około 50 proc. wszystkich 193 osób, których tożsamość udało się ustalić. W Karolewie w powiecie sępoleńskim wśród 395 znanych nazwisk ofiar – 95 (24 proc.) to rolnicy i robotnicy. W Szpęgawsku zamordowano 70 rolników. W powiecie chojnickim wśród ofiar najczęściej było rolników (66) i robotników (27). W powiecie szubińskim zamordowani rolnicy (124 osoby) zajmują pierwsze miejsce pod względem struktury zawodowej (40,7 proc.) zidentyfikowanych ofiar. Na drugim miejscu byli robotnicy – 66 ofiar (21,6 proc.). Tak duży udział rolników i robotników wśród wszystkich ofiar wynikał przede wszystkim ze szczególnie zbrodniczej działalności Selbstschutzu. Terror niemiecki osiągnął także kobiety, siostr zakonnych i nauczycielek, żon adwokatów czy lekarzy. Co najmniej w trzech powiatach dawnego województwa pomorskiego – starogardzkim, wyrzyskim i rypińskim – członkowie Selbstschutzu przed zamordowaniem kobiet stosowali wobec nich przemoc seksualną. W Szpęgawsku na 2413 zidentyfikowanych ofiar było aż 905 (37,5 proc.) kobiet. Wśród zamordowanych tam osób chorych psychicznie znalazło się niemal tyle samo kobiet (842) co mężczyzn (847). Zdarzały się także przypadki zabijania kobiet w ciąży.

Drugą pod względem liczebności grupą osób zamordowanych w czasie zbrodni pomorskiej 1939 byli pacjenci szpitali psychiatrycznych. Ich eksterminacja trwała do początku 1940 r. W Szpęgawsku rozstrzelano co najmniej 1689 chorych, m.in. pacjentów szpitala w

Kocborowie. W Piaśnicy zamordowano co najmniej 1200 chorych przywiezionych m.in. z Rzeszy. Zostali przewiezieni koleją do Wejherowa ze szpitali Pomorza Zachodniego i Meklemburgii, m.in. Lęborka, Ückermünde, Treptow i Stralsundu. W powiecie świeckim zamordowano około 700 pacjentów ze szpitala psychiatrycznego w Świeciu, a w jego filii w Chojnicach 218 osób. Zwłoki 102 osób chorych psychicznie ekshumowano także nad jeziorem Borówno w pow. bydgoskim.

Trzecią kategorią ofiar zbrodni pomorskiej byli miejscowi Żydzi. W powiatach północnych przedwojennego województwa pomorskiego, gdzie społeczność żydowska była niewielka – niemal wszyscy zostali rozstrzelani w tych samych dołach śmierci, co polska ludność cywilna. W powiatach południowych, gdzie społeczność żydowska była liczniejsza – szybko ich wysiedlono. Holokaust rozumiany jako fizyczna eksterminacja Żydów nie rozpoczął się w czerwcu 1941 r. od masowych zbrodni Einsatzgruppen w Związku Sowieckim. Do końca 1939 r. w okupowanej Polsce zamordowano około 7 tys. obywateli polskich żydowskiego pochodzenia. Jak oszacował Jan Sziling, Żydów na Pomorzu Gdańskim w 1939 r. rozstrzelano co najmniej sześciuset, z czego z imienia i nazwiska ustalono około połowę. Inne szacunki mówią nawet o zamordowaniu na Pomorzu jesienią 1939 r. od 2 do 3 tys. Żydów. Aresztowania odbywały się już we wrześniu i obejmowały całą ludność żydowską danej miejscowości, głównie kobiety i dzieci, ponieważ mężczyźni uciekli przez wybuchem wojny lub zostali powołani do Wojska Polskiego. Eksterminacja obywateli polskich żydowskiego pochodzenia dotyczyła całych rodziny, które były zabijane w brutalny, czasami wręcz sadystyczny sposób. Kwestia żydowska na Pomorzu została „rozwiązana” już w 1939 r. Termin zbrodni pomorska 1939 powstał także po to, aby w większym stopniu niż dotychczas zauważyć wśród wszystkich ofiar – obywateli polskich pochodzenia żydowskiego mieszkających i zgładzonych na Pomorzu i Kujawach w 1939 r. Warto też dodać, że zbrodni pomorska 1939 oznaczała również usunięcie z Pomorza i Kujaw nielicznych Romów.

Za ważne osiągnięcie prezentowanej książki uważam także podjęcie refleksji nad ukaraniem sprawców. Było to możliwe dzięki wykorzystaniu akt postępowań Centrali Badania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu. Jest to o tyle istotne, że w polskiej historiografii ciągle dominuje perspektywa ofiar, co ma oczywiście uzasadnienie w doświadczeniu Polski i Polaków w czasie II wojny światowej. Trudno nie dojść jednak do konkluzji, że badania nad sprawcami (*Täterforschung*) w polskiej historiografii się nie rozwinęły. Sprawców zbrodni pomorskiej 1939 ze względu na to, czy po wojnie ponieśli odpowiedzialność karną, podzieliłem na kilka kategorii: osoby, które zmarły w trakcie wojny lub po jej zakończeniu; osoby, które nie zostały pociągnięte do odpowiedzialności karnej i które

dożyły spokojnej starości; osoby przesłuchane, którym nie stawiano zarzutu; osoby postawione przed sądem i uniewinnione; osoby, które zmarły w czasie procesu w wyniku jego przewlekłości, osoby oskarżone i skazane. Brak badań podstawowych odnośnie do wszystkich sprawców nie pozwala na określenie procentowe proporcji między grupami. Wiele jednak wskazuje na to, że osoby oskarżone i skazane to niewielki ułamek wszystkich sprawców. Wydaje się, że było ich mniej niż osób uniewinnionych w RFN na podstawie kuriozalnych postępowań sądowych. Wielu sprawców zbrodni pomorskiej 1939 r. nie mogło zostać pociągniętych do odpowiedzialności karnej z powodów obiektywnych, ponieważ zginęło w czasie wojny lub krótko po niej. Większość z nich uciekła, wielu schroniło się w krajach, które nie zamierzały wydawać państwu trzecim swoich obywateli. Tylko nieliczni ze sprawców zostali na terenie Polski lub w wyniku ekstradycji mogli być sądzeni w Polsce. Większość wyroków, które zapadły w tych sprawach w powojennej Polsce i NRD, była uczciwa. Istniała w tych państwach wola polityczna pociągnięcia do odpowiedzialności karnej sprawców, choć w przypadku NRD wynikała ona głównie z polityki kreowania się na „antyfaszystów”. Inaczej było w RFN, gdzie tej woli, również z powodów politycznych, nie było, a większość ze sprawców uniewinniano, często w kuriozalnych okolicznościach procesowych. Zdecydowana większość niemieckich świadków twierdziła, że o zbrodniach na ludności polskiej wiedziała tylko ze słyszenia (*vom Hörensagen*). Żaden członek Einsatzgruppen zabijających na Pomorzu i Kujawach nie poniósł odpowiedzialności karnej. Skazano tylko niewielką liczbę członków Selbstschutzu Westpreussen (83 w PRL, ponad 20 w NRD, 8 w RFN), w pojedynczych przypadkach skazano przedstawicieli nazistowskiej administracji terenowej oraz jednego żołnierza Wehrmachtu. W badaniach nad sprawiedliwością tranzytywną (*transitional justice*), wyróżnia się trzy główne modele postępowania: model odpłaty instytucjonalnej i pozainstytucjonalnej (stosowanie sankcji karnych wobec sprawców), model klaryfikacji historycznej instytucjonalnej i pozainstytucjonalnej (ujawniania informacji o zbrodniach i sprawcach bez stosowania sankcji) oraz model grubej kreski instytucjonalnej i pozainstytucjonalnej (brak sankcji i nieujawnianie informacji). W kontekście rozliczeń sprawców zbrodni pomorskiej 1939 w powojennej Polsce i NRD dominował model odpłaty instytucjonalnej, czyli wymierzenie sankcji karnej. W RFN mimo że toczyły się postępowania karne i części sprawców z obiektywnych powodów – braku dowodów – nie można było skazać, dominował jednak model grubej kreski. Wyłączenie sankcji i nieinformowanie o zbrodniach nie znajdowało uzasadnienia w normach prawnych, ale za przyzwoleniem władz nie dochodziło do ich stosowania. Norbert Frei proces ten nazwał amnestionowaniem i reintegracją byłych zwolenników III Rzeszy. Obecnie jedyny realizowalny model sprawiedliwości tranzytywnej w

stosunku do zbrodni niemieckich to model klaryfikacji historycznej instytucjonalnej, która jest realizowana przez prokuratorów IPN i którą można utożsamiać ze sprawiedliwością historyczną.

Podsumowanie

Zbrodnia pomorska 1939 ma fundamentalne znaczenie dla zrozumienia pozostałych elementów niemieckiej polityki ludobójczej na Pomorzu Gdańskim. Już 5 grudnia 1939 r. Forster wydał ściśle tajny rozkaz, w którym mowa była o wysiedleniu z Pomorza w pierwszej kolejności rodzin osób zamordowanych. Zbrodnia pomorska miała także w zarodku zdusić ruch oporu na Pomorzu i Kujawach w myśl zasady „im mniej żywych tym mniejszy opór”, co się jednak nie udało, choć niewątpliwie ograniczyło jego skalę. Zbrodnia pomorska 1939 miała także wpływ na skuteczność zastosowania trzeciego głównego elementu niemieckiej polityki okupacyjnej – niemieckiej listy narodowościowej. Fala zbrodni przeminęła, ale żaden Polak na Pomorzu i Kujawach nie mógł mieć pewności, że nie powróci. Strach przed eksterminacją oraz obawa przed wysiedleniem towarzyszyły mieszkańcom tych ziem już do końca okupacji.

Zbrodnia pomorska 1939 r. ma znacznie nie tylko regionalne, ale także ogólnopolskie. Himmler w przemówieniu z 29 lutego 1940 r. stwierdził, że nie po to został komisarzem Rzeszy do Spraw Umocnienia Niemczyzny, aby powielać stare nieskuteczne metody germanizacji. Za „zwycięstwem miecza” musiało iść „zwycięstwo krwi”. Nie można było działania ograniczyć do nauczania miejscowej ludności języka niemieckiego i germanizacji nazewnictwa. Himmler uznał, że z czterech nowych prowincji przyłączonych do III Rzeszy najgorsza sytuacja jest w Kraju Warty, gdzie przytłaczająca większość mieszkańców to Polacy. W Prusach Zachodnich, jego zdaniem, stosunki narodowościowe dla Niemiec już wtedy były korzystne (*günstig*), nie tylko w Gdańsku, ale także w pozostałej części Pomorza, gdzie miała mieszkać silna mniejszość niemiecka. Wbrew oczywistym faktom Himmler uznał, że już wtedy Polscy są tam mniejszością. Reichsführer SS był zdeterminowany, aby problem polsko-słowiański (*polnisch-slawisches Problem*) w nowo przyłączonych prowincjach, z którym Niemcy borykali się od tysiąca lat, został definitywnie rozwiązany (*aufgelöst*), a „mniejszość polska” powinna zostać wytępiona (*ausgerottet*). Wcześniej Niemcy nigdy nie miały szansy na definitywne rozwiązanie tego problemu, ale za rządów Adolfa Hitlera było to wreszcie możliwe. Teraz Niemcy były w stanie znieść widok egzekucji i sięgnąć po skuteczne metody prowadzenia polityki okupacyjnej.

Zbrodnia pomorska 1939 ma także znaczenie w historii powszechnej. Peter Longerich zauważył, że „masowymi rozstrzelaniami w Polsce oraz mordowaniem chorych, reżim hitlerowski przekroczył próg systematycznej, rasistowsko umotywowanej polityki zagłady –

prawie dwa lata, zanim w 1941 r. przystąpiono do masowego mordowania Żydów”. Ten „próg systematycznej, rasistowsko umotywowanej polityki zagłady” w największym stopniu w pierwszych miesiącach II wojny światowej został przekroczony na Pomorzu i Kujawach.

Książka jest pracą problemową, analityczną i porównawczą. Stanowi znaczący wkład w rozwój badań nad okupacją niemiecką w Polsce w czasie II wojny światowej zwłaszcza w aspekcie zbrodni niemieckich na Pomorzu i Kujawach z 1939 r., ponieważ:

- udziela nowej, pełniejszej odpowiedzi na pytanie dlaczego skala zbrodni niemieckich na terenie przedwojennego województwa pomorskiego była znacznie większa niż w każdym innym regionie okupowanej Polski,
- pokazuje znaczenie Pomorza Gdańskiego („artykułu pierwszej potrzeby”) w myśleniu geopolitycznym najpierw państwa pruskiego, a potem niemieckiego na przestrzeni ostatnich dwóch wieków,
- uwzględnia czynnik ideologiczny (antypolonizm kulturowy i antypolonizmem eksterminacyjny) jako jeden z czynników umożliwiających eksterminację jesienią 1939 r. polskiej ludności cywilnej na masową skalę,
- pokazuje elementy zerwania ciągłości, ale także kontynuacji w pruskich (niemieckich) próbach germanizacji Pomorza Gdańskiego,
- analizuje znaczenie problemu „«korytarza pomorskiego» vs województwo pomorskiego” w relacjach bilateralnych niemiecko-polskich,
- nieschematycznie i niejednostronnie przedstawia stosunki polsko–niemieckie na Pomorzu w międzywojniu oraz podczas pierwszych dni okupacji z wykorzystaniem materiałów z Bundesarchiv Lastenausgleichsarchiv w Bayreuth,
- realizuje postulat oszacowania liczby ofiar na podstawie imiennych list ofiar i dokumentacji ekshumacyjnej dla wszystkich powiatów przedwojennego województwa pomorskiego,
- jest pierwszym od lat 70. XX w. opisem mechanizmu wszystkich zbrodni na terenie przedwojennego województwa pomorskiego z pierwszych miesięcy okupacji niemieckiej, uwzględniającym zarówno aktualną literaturę przedmiotu jak i do tej pory niewykorzystane źródła historyczne (materiały Centrali Badania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu),
- zawiera komparatystykę zbrodni pomorskiej 1939 ze zbrodnią wołyńską wyodrębniając ich cechy wspólne,
- przedstawia jakościowy i ilościowy portret zbiorowy ofiar;
- analizuje pozytywne zachowanie Niemców w czasie zbrodni niemieckich, ich skalę, formy pomocy i motywację „innych Niemców”,

- najszerzej do tej pory opisuje akcję 1005 – niszczenia i palenia zwłok na Pomorzu w 1944 r. w co najmniej 30 miejscach kaźni;
- wykorzystuje teorię genocydu Rafała Lemkina do badań nad okupacją niemiecką w Polsce podczas II wojny światowej.
- w znacznie większym stopniu niż do tej pory uwzględnia perspektywę sprawców w badaniach nad zbrodniami z 1939 r. opisując ich sądenie w PRL, NRD i RFN,
- przedstawia całościową argumentację za posługiwaniem się w dyskursie naukowym terminem historycznym – zbrodnia pomorska 1939, odnosząc się przy tym do wątpliwości i argumenty jego krytyków,
- analizuje znaczenie wydarzeń na Pomorzu Gdańskim z jesieni 1939 r. w ujęciu regionalnym, ogólnopolskim i powszechnym.

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

W 2007 r. ukończyłem pięcioletnie studia magisterskie na kierunku stosunki międzynarodowe na Wydziale Nauk Historycznych UMK w Toruniu (specjalizacja brytyjska). Moja praca magisterska „Thatcherizm jako doktryna społeczno-polityczna” została opublikowana rok później w Wydawnictwie Adam Marszałek. W 2009 r. ukończyłem pięcioletnie studia magisterskie na kierunku historia także na WNH UMK w Toruniu (specjalizacja: niemcoznawcza, specjalność: nauczycielska). Podczas studiów doktoranckich zdobyłem pierwszą nagrodę w konkursie dla doktorantów polskich uczelni na najlepszy esej z zakresu stosunków międzynarodowych zorganizowany przez Fundację im. Kazimierza Pułaskiego w Warszawie. Mój esej *(Nie)ruchome wahadło? Ptolemeusz, Kopernik i trójkąt von Hayeka a współczesny kryzys gospodarczy* został opublikowany w czasopiśmie „Atheneum. Polskie Studia Politologiczne”. 15 czerwca 2010 r. na WNH UMK uzyskałem stopień naukowy doktora nauk humanistycznych z zakresu historii. Rozprawa doktorska „Świat idei Jacka Kuronia” została opublikowana w tym samym roku przez Wydawnictwo Naukowe PWN i otrzymałem za nią Nagrodę Klio (III stopnia).

Od 2010 r. jestem pracownikiem Delegatury Instytutu Pamięci Narodowej w Bydgoszczy i zajmuję się badaniem okupacji niemieckiej w Polsce podczas II wojny światowej ze szczególnym uwzględnieniem Pomorza Gdańskiego. Do 2016 r. byłem pracownikiem Biura Edukacji Publicznej, w którym łączyłem pracę naukową z wielowymiarową pracą edukacyjną,

później pracowałem w Biurze Badań Historycznych skupiając się głównie na badaniach naukowych. Od 2020 r. kieruję Referatem Badań Historycznych Delegatury IPN w Bydgoszczy. Wśród dziewięciu pracowników Referatu siedmioro ma stopnie naukowe zaś jedna przygotowuje rozprawę doktorską.

Do moich najważniejszych osiągnięć naukowych podczas pracy w IPN mogę zaliczyć: opublikowanie 3 monografii. W 2011 r. ukazała się praca dotycząca „Szmalcówki” niemieckiego obozu przesiedleńczego w Toruniu (1940–1943), w którym zmarło co najmniej 515 osób. Książka w całości została przetłumaczona na język angielski (*The History of a Forgotten German Camp. Nazi Ideology and Genocide at Szmalcowka*) i wydana w 2015 r. w Nowym Jorku i Londynie przez wydawnictwo I.B. Tauris (obecnie część Bloomsbury Publishing). Książka została zauważona i doczekała się trzech recenzji w uznanych periodykach naukowych (J. Darren O'Brien, *Book Review „Genocide Studies and Prevention: An International Journal”*, 2017, Vol. 11: Iss. 1: 122–125; J. Kauffman, „Holocaust and Genocide Studies”, Volume 31, Issue 3, Winter 2017, p. 487–490; L. Jockheck, „Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung”, 2017, 66, 297–298).

Druga monografia ukazała się w 2014 r. i dotyczyła zbrodni w Łopatkach koło Wąbrzeźna, którą przedstawiłem na tle działalności Selbstschutzu Westpreussen. W pracy zweryfikowałem liczbę ofiar do tej pory szacowaną na 2 tys. na ok. 160. Trzecią monografię opublikowałem w 2018 r. Dotyczyła ona zbrodni w Paterku koło Nakła nad Notecią (ponad 200 ofiar). Książka wraz z 58 zdjęciami z ekshumacji z 1945 r. ukazała się w dwóch wersjach językowych po polsku i angielsku. Do momentu powstania tych monografii, zbrodnie te nie doczekały się kompleksowych opracowań naukowych.

Jestem także redaktorem lub współredaktorem i współautorem trzech zbiorów studiów: *Zapomniani kaci Hitlera. Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939-1940*, red. I. Mazanowska, T.S. Ceran, Bydgoszcz-Gdańsk 2016. Tom zawiera mój artykuł na temat zbrodni w Klamrach koło Chełma z imienną listą ok. 200 ofiar. (wcześniejsze szacunki podawały 2 tys. ofiar). Publikacja była ważnym etapem na drodze do opracowania pierwszej kompleksowej monografii organizacji Volksdeutscher Selbstschutz. Drugi tom pod moją redakcją to *Rozstrzelana niepodległość. Ofiary zbrodni pomorskiej 1939* będący pokłosiem XXIX sesji naukowej w Toruniu z 22 listopada 2019 roku organizowanej przez Fundację General Elżbiety Zawackiej. Trzeci tom, którego jestem współredaktorem i współautorem to praca *W cieniu Einsatzgruppen. Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939–1940*, red. I. Mazanowska, T.S. Ceran, M. Przegiętka, Warszawa 2021. Publikacja jest pierwszą polską monografią organizacji Volksdeutscher Selbstschutz. W odróżnieniu od pierwszej monografii

tej organizacji pióra niemieckich historyków Arno Weckbeckera i Christiana Jansena z 1992 r., analizuje i porównuje działalność organizacji w całej okupowanej Polsce, a nie tylko w Okręgu Rzeszy-Gdańsk Prusy Zachodnie zaś jej autorzy bazują na znacznie pełniejszej bazie źródłowej uwzględniając w równym stopniu dokumentację polską i niemiecką. W tomie wraz z I. Mazanowską jestem autorem części dotyczącej działalności Selbstschutzu Westpreussen na Pomorzu Gdańskim i Kujawach. Publikacja dowodzi jak wielka była różnica w działalności tej zbrodniczej organizacji na Pomorzu Gdańskim i Kujawach w porównaniu do wszystkich innych okupowanych ziem polskich. Co więcej tom wypełnia istotną lukę w badaniach nad niemieckimi zbrodniami w Polsce z pierwszych miesięcy okupacji. Do tej pory były one przypisywane głównie jednostkom Wehrmachtu i Einsatzgruppen. Działalność Volksdeutscher Selbstschutz najczęściej pomijano lub marginalizowano (zob. P. Olstowski, *Recenzja „W cieniu Einsatzgruppen. Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce”*, red. I. Mazanowska, T. Ceran, M. Przegiętka, Warszawa 2021, „Zapiski Historyczne” 2022, z. 2, s. 163-171). Książka w 2024 r. została przetłumaczona na język niemiecki (*Im Schatten der Einsatzgruppen. Volksdeutscher Selbstschutz im bestetzten Polen 1939–1940*, herausgeber T. Ceran, I. Mazanowska, M. Przegiętka, aus dem Polnischen von W. Niemirowski, Warschau 2024). Trwają także prace nad jej tłumaczeniem na język angielski. Ponadto jesienią 2024 r. i 2025 r. w Wydawnictwie IPN ukażą się dwa tomy dokumentów: *Zbrodnia pomorska 1939. Dokumentacja niemieckiego terroru*, (recenzenci: dr hab. Sylwia Grochowina, prof. UMK i dr hab. Tomasz Chinciński, prof. Instytutu Pileckiego), których razem z M. Tomkiewicz i I. Mazanowską jestem redaktorem. Zostaną w nich zaprezentowane najważniejsze dokumenty z polskich i niemieckich archiwów dotyczące zbrodni niemieckich z 1939 r. w każdym z 23 powiatów przedwojennego województwa pomorskiego.

Za istotne osiągnięcie naukowe uważam także tekst napisany z dr hab. Moniką Tomkiewicz dotyczący losu społeczności żydowskiej na terenie wszystkich powiatów przedwojennego województwa pomorskiego w latach 1939–1940, który inicjował badania nad tematem udzielania pomocy dla ludności żydowskiej na tym terenie (*Polacy ratujący Żydów na terenie województwa pomorskiego w okresie okupacji niemieckiej* [w:] *Stać badań nad pomocą Żydom na ziemiach polskich pod okupacją niemiecką. Przegląd piśmiennictwa*, red. T. Domański, A. Gontarek, Warszawa–Kielce 2022, s. 527–563. Do tej pory problem ten ze względu na małą liczbę ludności żydowskiej i jej niemal całkowitą fizyczną eksterminację lub wysiedlenie w pierwszych miesiącach okupacji nie był podejmowany.

Do tej pory brałem udział w 10 konferencjach międzynarodowych (w tym 3 zagranicznych). Do najważniejszych z nich zaliczam: konferencje w Berlinie z 18–19

październik 2023 r.: „*Renegaten*” der deutschen Nation oder „*Verräter der polnischen Nation*”? *Deutsche und deutschstämmige Bürger der Zweiten Polnischen Republik während des Zweiten Weltkriegs*”, na której wygłosiłem referat: *Attitudes of polish citizens of German nationality during the 1939 Pomeranian crime*. Organizatorzy Centrum Badań Historycznych Polskiej Akademii Nauk w Berlinie oraz Oddział Instytutu Pileckiego w Berlinie zamierzają w 2024 r. opublikować tom pokonferencyjny w języku niemieckim. Na kolejnej konferencji w Berlinie 19 października 2021 r. na temat *NS-Verbrechen an polnischen Eliten in der ersten Phase der Besatzung (1939–1940)* wygłosiłem referat o Intelligenzaktion na Pomorzu. Ukazał się on w języku polskim (T. Ceran, *Intelligenzaktion na Pomorzu. Zbrodnia pomorska 1939* [w:] *Zbrodnie niemieckie na inteligencji polskiej w pierwszym okresie okupacji (1939–1940)*, red. B. Rudawski, Poznań 2023, s. 59–89). Organizatorzy konferencji: Instytut Zachodni w Poznaniu i Instytut Polski w Berlinie zamierzają wydać tom także w języku niemieckim. W 2019 r. w Wejherowie uczestniczyłem w międzynarodowej konferencji „*Polityka okupacyjna narodowosocjalistycznych Niemiec. Pomorze jesienią 1939 r. i zbrodnia pomorska*”, zorganizowanej przez Instytut Studiów Politycznych PAN; Muzeum Piaśnickie Oddział Muzeum Stutthof w Sztutowie, Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej, Instytut Kaszubski oraz Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie. Mój opublikowany referat (*Volksdeutscher Selbstschutz jako nowe narzędzie polityki okupacyjnej* [w:] *Pomorze pod okupacją niemiecką. Jesień 1939*, red. P. Madajczyk, Warszawa 2021, s. 141–170) analizuje działalność organizacji Volksdeutscher Selbstschutz jako jednego z kluczowych narzędzi realizacji celów niemieckiej polityki okupacyjnej w Polsce w jej pierwszym okresie.

W 2017 r. w Instytucie Polskim w Wiedniu brałem udział w konferencji *Zabijanie inteligencji. Europejskie elity intelektualne pod okupacją niemiecką, 1939–1945*. Mój referat został opublikowany w wersji polskiej i angielskiej *Antypolonizm w ideologii narodowosocjalistycznej/Anti-Polonism in the Ideology of National Socialism*, „*Studia nad Totalitaryzmami i Wiekiem XX. Totalitarian and 20th Century Studies*” 2017, nr 1, s. 84–103; 218–239.

Podczas wszystkich wymienionych konferencji międzynarodowych miałem możliwość zaprezentowania wyników swoich badań oraz wymiany myśli z historykami niemieckimi zajmującymi się badaniem okupacji niemieckiej w Polsce takimi jak Jochen Böehler, Stephan Lehnstaedt czy Dieter Schenk.

W 2015 r. wziąłem udział w międzynarodowej konferencji naukowej organizowanej przez Centralę IPN na temat: *Okupacja niemiecka i sowiecka ziem polskich w latach 1939–1941 w porównaniu*. Razem z prof. Albinem Głowackim z Uniwersytetu Łódzkiego

porównaliśmy ustanowienie i zmiany prawno-ustrojowe ziem polskim pod okupacją niemiecką i sowiecką (T. Ceran, A. Głowacki, *Ustanowienie okupacji niemieckiej i sowieckiej, zmiany prawno-ustrojowe – porównanie* [w:] *Po jednej i drugiej stronie linii Ribbentrop-Mołotow. Okupacja niemiecka i sowiecka ziem polskich w latach 1939–1941 w porównaniu*, red. S. Kalbarczyk, M. Przegiętka, Warszawa 2020, t. I, s. 116–118).

Dwukrotnie brałem udział w corocznej konferencji naukowej „Auschwitz i Holocaust na tle zbrodni ludobójstwa w XX i XXI wieku” organizowanej przez Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży w Oświęcimiu we współpracy z Oświęcimskim Instytutem Praw Człowieka, Muzeum Holocaustu w Waszyngtonie, Instytutem Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie i Katedrą UNESCO ds. Edukacji o Holokauście UJ. Efektem tych wystąpień są dwa artykuły naukowe na temat motywacji miejscowych Niemców sprawców zbrodni pomorskiej 1939 („*Korytarz nienawiści*”. *Motywacja sprawców zbrodni – członków organizacji Selbstschutz Westpreussen*) oraz „innych Niemców”, którzy w czasie jej trwania udzielali Polakom pomocy („*Inni Niemcy*”. *Pozytywne zachowania Niemców w czasie zbrodni pomorskiej w 1939 roku*).

We wrześniu 2024 r. wezmę czynny udział w XXI Powszechnym Zjeździe Historyków w Białymstoku, podczas którego w panelu poświęconym polskiej biografistyce kierowanym przez prof. Mariusza Wołosa. Na zjazd zaprezentuję referat: *Biografia sprawcy – biografia ofiary. Podobieństwa i różnice*.

Badania nad okupacją niemiecką na Pomorzu Gdańskim staram się łączyć z badaniami nad ideologią narodowosocjalistyczną (zwłaszcza jednym z jej elementów – antyslawizmem (terminem stworzonym przez mojego Mistrza naukowego – św. prof. J.W. Borejszę i antypolonizmem), a także teorią totalitaryzmów oraz studiami nad ludobójstwem. Wykorzystuję do tego model teoretyczny i siatkę pojęciową stworzoną przez twórcę pojęcia *genocide* Rafała Lemkina. Do tej pory brałem udział lub uczestniczę jako główny wykonawca w czterech interdyscyplinarnych projektach naukowych realizowanych poza IPN:

W latach 2024–2029 jestem jednym z głównych wykonawców w projekcie naukowym: *Mikrohistoria totalitaryzmów. Eksterminacja, indoktrynacja i strategie przetrwania w okupowanej Polsce (1939–1948)* kierowanym przez prof. dr hab. Marka Wierzbickiego z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Projekt uzyskał finansowanie w ramach programu Narodowy Program Rozwoju Humanistyki (NPRH/DN/SP/0224/2023/12). Jego celem jest stworzenie 8 monografii powiatów pod okupacją niemiecką i sowiecką oraz na ich podstawie analiza porównawcza losu ich mieszkańców.

W latach 2022–2025 realizowany jest projekt naukowy „Archeologia zbrodni pomorskiej 1939”, którego jestem jednym z głównych wykonawców. Kieruje nim dr Dawid Kobiałka z Uniwersytetu Łódzkiego. Projekt uzyskał finansowanie Narodowego Centrum Nauki (2021/43/D/HS3/00033). Jego celem jest odkrycie szczątków zamordowanych z jesieni 1939 r. w czterech wybranych miejscach kaźni zbrodni pomorskiej 1939 i ustalanie nowej wiedzy na temat liczby ofiar na podstawie źródeł archeologicznych. Jego jednym z pierwszych rezultatów jest artykuł w międzynarodowym czasopiśmie archeologicznym, którego jestem współautorem *An archaeology of the Pomeranian Crime of 1939 – the case of mass crimes in the Szpegawski Forest (Poland)*, „International Journal of Historical Archaeology” 2023.

W latach 2018–2023 uczestniczyłem jako główny wykonawca w projekcie naukowym realizowanym w Ośrodku Badań nad Totalitaryzmami Instytutu Pileckiego w Warszawie „Wkład polskiej myśli prawno-naukowej w kształtowanie pojęcia genocydu. Rafał Lemkin i Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa z 1948 r. a polskie doświadczenie okupacji przez narodowosocjalistyczne Niemcy”, którym kierował prof. dr hab. Piotr Madajczyk. Projekt był finansowany w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Szlakami Polski Niepodległej” (nr projektu 01SPN1705318). W jego trakcie wziąłem udział w 5 konferencjach międzynarodowych w Warszawie. Efektem mojego udziału w projekcie są następujące artykuły naukowe: *Lemkin i Bauman – dwie koncepcje ludobójstwa* „Dzieje Najnowsze” 2023, nr 4; „Ludzie – ludziom”, „ludzie – Żydom” czy „Niemcy – ludziom” zgotowali ten los? *Perspektywa uniwersalna i narodowa w polskiej dyskusji nad ludobójstwem* [w:] *Ludobójstwo. Nieludzkie zbrodnie czasu wojny i pokoju. Prawo-polityka-historia*, t. II, red. E. Habowski, Warszawa 2023; „Myśląc Lemkinem”. *Pojęcie ludobójstwa w wyrokach Najwyższego Trybunału Narodowego (1946–1948)* [w:] *Ludobójstwo. Nieludzkie zbrodnie czasu wojny i pokoju. Prawo-polityka-historia*, t. I, red. E. Habowski, Warszawa 2023, s. 179–191; *Zbrodnia pomorska 1939 jako początek ludobójstwa podczas II wojny światowej/The Pomeranian Crime 1939 – the Onset of Genocide during the Second World War*, „Studia nad Totalitaryzmami i Wiekiem XX. Totalitarian and 20th Century Studies” 2020, t.4. W ramach projektu uczestniczyłem w 6 kongresie badań polonoznawczym (6. Kongress Polenforschung) na Uniwersytecie Technicznym w Dreźnie (14-17 marzec 2024 r.) gdzie miałem wystąpienie: *Implementation of the term genocide to the study of the German occupation of Poland*.

W latach 2017–2018 uczestniczyłem w projekcie naukowym „Doświadczenie dwóch totalitaryzmów – interpretacje”, który realizowany był także w Ośrodku Badań nad Totalitaryzmami i finansowany w ramach programu DIALOG 0031/2017. Miałem możliwość

dyskusji z prawnikami, historykami, politologami, filozofami i kulturoznawcami na temat dwudziestowiecznych totalitaryzmów. Efektem mojej pracy był obszerny esej historyczny: „Zagłada wartościowania”. *Polska refleksja nad nazizmem [w:] Doświadczenie dwóch totalitaryzmów. Interpretacje*, red. P. Kaczorowski, M. Kornat, J. Lubecka, P. Madajczyk, Warszawa 2018, s. 235–294.

Na przestrzeni ostatniej dekady brałem udział jako dyskutant w kilkudziesięciu debatach naukowych na różnego rodzaju seminariach i spotkaniach. Do najważniejszych z nich zaliczam:

- dyskusję „O możliwości porównawczych studiów nad ludobójstwem. Wokół książki Piotra Madajczaka »Krajobrazy biograficzne Rafała Lemkina«”. Organizatorem spotkania było Laboratorium im. Richarda Pipesa Instytutu Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk. 20 XI 2023 r. (on-line),
- spotkanie w Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku na temat książki Alicji Bartnickiej „Światopogląd w działaniu. Heinrich Himmler i jego wizja rasowego imperium III Rzeszy”, 28 IX 2023 r.,
- moderowanie dyskusji: „Od potępienia ludobójstwa do współczesnej filozofii prawa i prawnych aspektów stosunków międzynarodowych. Rafał Lemkin - biografia, koncepcja, konwencja”, Wydział Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, 14 VI 2023 r.
- udział w seminarium naukowym Instytutu Pileckiego w roli koreferenta wykład prof. M. Kornata: „Korespondencja polityczna Rafała Lemkina z okresu starań o ratyfikację Konwencji ONZ w sprawie zapobiegania i karania zbrodni” 19 IV 2023 r.
- dyskusję w Centralnym Przystanku Historia IPN w Warszawie. „Zbrodnie bez rozliczenia? Niemieckie zbrodnie i niemieccy zbrodniarze” z cyklu „Między mitem a rzeczywistością – najważniejsze wydarzenia XX wieku” 13 IV 2022 r.,
- seminarium Instytutu Pileckiego na temat książki *Pomorze pod okupacją niemiecką. Jesień 1939*, red. P. Madajczyk, 17 II 2022 r. w roli koreferenta (on-line),
- dyskusję w Centralnym Przystanku Historia IPN w Warszawie o książce Macieja Jana Mazurkiewicza „Ludobójstwo Niemiec na narodzie polskim (1939–1945). Studium historycznoprawne”, 1 IX 2021 r.,
- dyskusję naukową na Wydziale Nauk Historycznych UMK w Toruniu na temat: „Wydarzenia nienazwane, nie istnieją. Dyskusja naukowa o Zbrodni Pomorskiej 1939”, 23 X 2018 r.
- debatę w Muzeum Okręgowym w Bydgoszczy na temat: „Niemiecka Lista Narodowa w Bydgoszczy”, 18 X 2014 r.

– międzynarodowy panel dyskusyjny „Remembrance, Responsibility and Reflection. The Attitude and Perception of Karski in Poland after 1945” zorganizowany w ramach „Dni Karskiego” przez Muzeum Historii Polski i Loyola University Chicago, Toruń 7 X 2013 r.

Mój dorobek naukowy obejmuje 6 monografii autorskich (w tym jedną wydaną za granicą w języku angielskim), 3 prace pod redakcją (w tym jedna w całości przetłumaczona na język niemiecki), 2 opracowania źródłowe (jedna w druku) oraz ok. 45 artykułów naukowych (w tym recenzyjnych) opublikowanych w monografiach zbiorowych i czasopismach takich jak: „Dzieje Najnowsze”, „Rocznik polsko-niemiecki”, „Zagłada Żydów. Studia i materiały”; „Studia nad Totalitaryzmami i Wiekiem XX. Totalitarian and 20th Century Studies”, „Acta Poloniae Historica”, „Wiadomości Historyczne”, „Polska pod okupacją 1939–1945”, „Atheneum. Polskie Studia Politologiczne”, „Historia i Polityka”. Ponadto uczestniczyłem w 35 konferencjach naukowych w tym w 10 międzynarodowych (tytuły wszystkich publikacji i wystąpień zamieściłem w wykazie osiągnięć naukowych). Ponadto byłem recenzentem naukowym artykułów publikowanych w „Studia nad Totalitaryzmami i Wiekiem XX. Totalitarian and 20th Century Studies” (2024), „Dziejach Najnowszych” (2018, 2023) „Tabularium Historiae” (2023) „Folia Historica Cracoviensia” (2023) „Zapiskach Historycznych” (2022), „Roczniku Sejmowym” (2022) oraz „Zeszytach Historycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego” (2022).

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę.

Osiągnięcia dydaktyczne

Podczas studiów doktoranckich prowadziłem zajęcia dydaktyczne z przedmiotów takich jak: „Wstęp do badań nad stosunkami międzynarodowymi”; „Międzynarodowe stosunki polityczne w latach 1945–1989” „Polska polityka zagraniczna w XX w.” oraz autorskie konwersatorium w języku angielskim „Thatcherizm, blairizm or blatcheryzm? Politics and ideology in Great Britain 1979–2007”. W roku akademickim 2021–2022 prowadziłem konwersatorium z przedmiotu „Zbrodnie nazistowskie i komunistyczne” na Wydziale Prawa i Ekonomii UKW w Bydgoszczy. Podczas pracy w IPN przeprowadziłem szereg zajęć edukacyjnych dotyczących historii Polski XX w. na różnym poziomie edukacji szkolnej, od zajęć w przedszkolu, szkole podstawowej, gimnazjum, szkole średniej, warsztatów dla nauczycieli do zajęć dla studentów szkół wyższych. Do najważniejszych moich osiągnięć dydaktycznych zaliczam:

- przygotowanie wystawy *Zbrodnia pomorska 1939. Początek ludobójstwa niemieckiego w okupowanej Polsce* (2023 r.) Wersja anglojęzyczna: *The Pomeranian Crime of 1939. The beginning of the German genocide in occupied Poland* (2024 r.).
- opublikowanie teki edukacyjnej *Zbrodnia pomorska 1939. Materiały edukacyjne dla uczniów szkół ponadpodstawowych*, Bydgoszcz-Gdańsk-Warszawa 2019. Jestem autorem eseju dla nauczycieli oraz współautorem (wraz z M. Sprengerem) ćwiczeń dla uczniów zamieszczonych w tece.
- przygotowanie wspólnie z I. Mazanowską wystawy i katalogu wystawy Zapomniani kaci Hitlera. „Samoobrona” Niemiecka na Pomorzu Gdańskim (Selbstschutz Westpreussen) w 1939 r. Do wystawy został opracowany katalog w wersji polskiej i angielskiej (*Hitler's Forgotten Executioners. German 'Self-Protection' in Gdańsk Pomerania (Selbstschutz Westpreussen) in 1939. Exhibition catalogue*, Bydgoszcz 2015). Wystawa była prezentowana w ponad 100 miejscach, m. in. w Senacie RP (2015).
- przygotowanie i wygłoszenie w 2012 r. cyklu wykładów dla studentów i uczniów ostatnich klas bydgoskich szkół średnich „Historia i idee XX wieku” składającego się z czterech wykładów: »Świat według nazisty«. Cechy ideologii nazistowskiej” „»Zniewolone umysły«. Komunistyczna wizja świata”; „»Czas nowych ludzi«?. Idea Solidarności według Józefa Tischnera”; „»Dekalog« polityki zagranicznej według Juliusza Mieroszewskiego”. Wykład na temat ideologii nazistowskiej cieszył się dużym zainwestowaniem łącznie wygłosiłem go ok. 100 razy.
- opracowanie serii edukacyjnych gier planszowych o pomnikach i tablicach memoratywnych w miastach prezydenckich województwa kujawsko-pomorskiego: „Bydgoskie ścieżki pamięci. Wiek XX” (2014, druga edycja 2021), „Toruńskie ścieżki pamięci. Wiek XX” (2015, druga edycja 2021), „Włocławskie ścieżki pamięci. Wiek XIX i XX” (2021), „Grudziądzkie ścieżki pamięci. Wiek XX” (2021), „Inowrocławskie ścieżki pamięci. Wiek XX” (2021)
- opracowanie edukacyjnej gry planszowej o herbach miast wojewódzkich i herbach gmin województwa kujawsko-pomorskiego „Małe Ojczyzny. Kujawy i Pomorze” (2018).
- opracowanie edukacyjnych klocek obrazkowych dla dzieci w wieku przedszkolnym na temat herbów i flag Polski, województwa kujawsko-pomorskiego i miasta Bydgoszcz. „Mała Ojczyzna. Bydgoszcz. Klocki obrazkowe” (2016),

Osiągnięcie organizacyjne

Byłem organizatorem dwóch konferencji naukowych XXIX sesji naukowej Fundacja General Elżbiety Zawackiej w Toruniu *„Rozstrzelana niepodległość. Ofiary zbrodni pomorskiej 1939.*

22 XI 2019 r. oraz konferencji „Samoobrona Niemiecka (der Volksdeutsche Selbstschutz) w okupowanej Polsce w 1939 roku”, Delegatura IPN w Bydgoszczy, Bydgoszcz, 26–27 XI 2014) a także współorganizowałem 2 inne konferencje naukowe. Ponadto byłem pomysłodawcą i moderatem dyskusji naukowej: „Zbrodnia Pomorska 1939 r. z perspektywy historyka, prokuratora, etnologa i archeologa”, 2 X 2023 r., dostępnej on-line na IPNTv. Jako kierownik RBH Delegatury IPN w Bydgoszczy w 2023 r. rozpocząłem wydawanie bydgoskiej serii wydawniczej w ramach Wydawnictwa IPN, do tej pory książki pracowników Delegatury w Bydgoszczy były wydawane w serii Oddziału IPN w Gdańsku. Od 2022 r. w Delegaturze IPN w Bydgoszczy co miesiąc organizuję – spotkania z autorami książek poświęconych historii XX wiek (od 2023 r. w ramach cyklu „Czwartki z historią najnowszą”). W latach 2011 – 2016 byłem pomysłodawcą i organizatorem pięciu edycji wojewódzkiego konkursu historycznego dla uczniów szkół średnich z woj. kujawsko-pomorskiego na napisanie eseju historycznego. Najlepsze prace uczniów zostały opublikowane w pracy *Mądra pamięć. Prace laureatów konkursu historycznego (2011–2016)*, red. T.S. Ceran, Bydgoszcz–Gdańsk 2016).

Osiągnięcia popularyzujące

– konsultacja naukowa filmów dokumentalnych: „Dzieci Szmalcówki” (2024), „Barbarka 1939. Zbrodnia pomorska” (2022), „Szpęgawsk 1939. Zbrodnia pomorska” (2019); „Dąbrowa 1939. Zbrodnia pomorska 1939” (2019), „Makabryczna noc – Inowrocław 1939” (2016), „Karolewo 1939” (2018), „Eksterminacja inteligencji pomorskiej” (2015).

– opublikowanie artykułów popularno-naukowych:

- *Zbrodnia Pomorska 1939*, „Biuletyn IPN”, 2023, nr 9, s. 64–74.
- *Pierwszy Holocaust. Eksterminacja Żydów na Pomorzu i Kujawach w 1939 r.* Portal edukacyjny IPN: Przystanek historia, 2023.
- *Polacy ratujący Żydów na Pomorzu i Kujawach. Uwarunkowanie*, dodatek prasowy do „Dziennika Bałtyckiego”, „Gazety Pomorskiej”, „Expressu Bydgoskiego” i „Nowości. Dziennika Toruńskiego”, marzec 2022.
- *Rafał (Raphael) Lemkin: the concept of genocide and the occupation of Polish territories*, anglojęzyczny portal Muzeum Historii Polski w Warszawie „Polishhistory” 2022.
- *Biografia twórcy pojęcia „ludobójstwo”*, 2021, Przystanek Historia IPN:
- *Ekonomia i Zagłada. Podboje KL Stutthof w okolicach Torunia (1944-1945)* Portal edukacyjny: Przystanek historia, 2020

- *Prości polscy ludzie*, „Plus Minus” (dodatek do dziennika „Rzeczpospolita”) marzec 2019;
 - *Restpolen 1939*, „Pamięć.pl” 2016, nr 9, s. 19-24.
 - *Rozstrzelany medalik*, „Pamięć.pl” 2014, nr 3, s. 21–25.
 - *Im Namen des Führers*, „Pamięć.pl” 2013, nr 10, s. 31–34.
 - *Piekło w fabryce smalcu*, „Pamięć.pl, 2012, nr 8, s. 26–29.
 - *Pomyśl co to za niedola była...*” Biuletyn IPN, 2011, nr 8-9, s. 169–173.
- przygotowanie broszury popularno-naukowej *Zbrodnia pomorska 1939*, Warszawa 2018 (współpraca I. Mazanowską i M. Tomkiewicz). Broszura została wydana także w języku angielskim (*The Pomeranian Crime 1939*), niemieckim (*Das Verbrechen von Pommern*) i rosyjskim (*Поморское преступление 1939*),
- byłem pomysłodawcą i opracowałem materiały do internetowego portalu edukacyjnego www.zbrodniapomorska1939.pl,
- opracowanie tekstu informacyjnego na tablicach w Parku Pamięci Ofiar Zbrodni Pomorskiej 1939 r. w Toruniu,
- przygotowanie we współpracy z TVP 3 Bydgoszcz w ramach cyklu „Lekcja historii” filmów dokumentalnych : „Zbrodnia pomorska 1939” (2018) i „Rozstrzelana niepodległość” (2019). Niemiecki obóz przesiedleńczy w Smukale (2022), „Makabryczna noc w Inowrocławiu” (2023),
- opracowanie 19 haseł – opisów miejsc zbrodni pomorskiej 1939 na portalu internetowym „Polska Hekatomba”. Portal powstał z inicjatywy społecznej zaś od 2023 r. prowadzony jest przez Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku (<https://ph.muzeum1939.pl/>)

7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.

Nagrody i odznaczenia

- 2024 Srebrny Krzyż Zasługi na za zasługi w dokumentowaniu prawdy o najnowszej historii Polski,
- 2022 Srebrny Medal Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego „Unitas Durat Palatinatus Cuiaviano–Pomoraniensis” w uznaniu zasług na rzecz Województwa Kujawsko-Pomorskiego i jego mieszkańców,

- 2020 Brązowy Krzyż Zasługi na zasługi w dokumentowaniu i upamiętnianiu prawdy o najnowszej historii Polski,
- 2014, 2019 Nagroda prezesa Instytutu Pamięci Narodowej,
- 2012 Stypendium START Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej,
- 2010 Nagroda Klio III stopnia w kategorii książka autorska za rozprawę doktorską *Świat idei Jacka Kuronia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010
- 2010 I nagroda w konkursie dla doktorantów polskich uczelni na najlepszy esej z zakresu stosunków międzynarodowych zorganizowanym przez Fundację im. Kazimierza Pułaskiego w Warszawie.

Tomasz Czeron
.....
(podpis wnioskodawcy)

Wykaz osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny

Informacje zawarte w poszczególnych punktach tego dokumentu powinny uwzględniać podział na okres przed uzyskaniem stopnia doktora oraz pomiędzy uzyskaniem stopnia doktora a uzyskaniem stopnia doktora habilitowanego.

**I. WYKAZ OSIĄGNIĘĆ NAUKOWYCH ALBO ARTYSTYCZNYCH,
O KTÓRYCH MOWA W ART. 219 UST. 1. PKT 2 USTAWY**

Monografia naukowa, zgodnie z art. 219 ust. 1. pkt 2a ustawy;

Zbrodnia pomorska 1939. Początek ludobójstwa niemieckiego w okupowanej Polsce,
Wydawnictwo IPN, Bydgoszcz–Warszawa 2024, ss. 456.

II. WYKAZ AKTYWNOŚCI NAUKOWEJ

1. Wykaz opublikowanych monografii naukowych (z zaznaczeniem pozycji niewymienionych w pkt I.1).

Ceran T. S., *Paterek 1939. Zbrodnia i pamięć/ Memory and crime, (wydanie dwujęzyczne),*
IPN, Bydgoszcz–Gdańsk–Warszawa 2018.

Ceran T. S., „*Im Namen des Führers...*” *Selbstschutz Westpreussen i zbrodnia w Łopatkach w 1939 r.,* IPN, Bydgoszcz-Gdańsk 2014.

Ceran T. S., „*Szmalcówka*”. *Historia niemieckiego obozu w Toruniu (1940–1943) na tle ideologii nazistowskiej,* IPN, Bydgoszcz–Gdańsk 2011.

(wersja angielska: Ceran T., *The History of a Forgotten German Camp. Nazi Ideology and Genocide at Szmalcowka,* I.B. Tauris, London–New York 2015).

Ceran T. S., *Świat idei Jacka Kuronia,* PWN, Warszawa 2010.

Przed doktoratem:

Ceran T. S., *Thatcherizm jako doktryna społeczno-polityczna,* Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008.

2. Wykaz opublikowanych rozdziałów w monografiach naukowych.

Ceran T., *Intelligenzaktion na Pomorzu. Zbrodnia pomorska 1939* [w:] *Zbrodnie niemieckie na inteligencji polskiej w pierwszym okresie okupacji (1939–1940)*, red. B. Rudawski, Poznań 2023, s. 59–89.

Ceran T., „Ludzie – ludziom”, „ludzie – Żydom” czy „Niemcy – ludziom” zgotowali ten los? *Perspektywa uniwersalna i narodowa w polskiej dyskusji nad ludobójstwem* [w:] *Ludobójstwo. Nieludzkie zbrodnie czasu wojny i pokoju. Prawo–polityka–historia*, t. II, red. E. Habowski, Warszawa 2023, s. 203–219.

Ceran T., „Myśląc Lemkinem”. *Pojęcie ludobójstwa w wyrokach Najwyższego Trybunału Narodowego (1946–1948)* [w:] *Ludobójstwo. Nieludzkie zbrodnie czasu wojny i pokoju. Prawo–polityka–historia*, t. I, red. E. Habowski, Warszawa 2023, s. 179–191.

Ceran T., *Zbrodnia pomorska – mord w Piaśnicy. Początek niemieckiego ludobójstwa w okupowanej Polsce* [w:] *Raport o stratach poniesionych przez Polskę w wyniku agresji i okupacji niemieckiej w czasie II wojny światowej*, t. I, *Opracowanie*, red. K. Wnęk, Warszawa 2022, s. 93–99.

Tomkiewicz M., Ceran T., *Polacy ratujący Żydów na terenie województwa pomorskiego w okresie okupacji niemieckiej* [w:] *Staż badań nad pomocą Żydom na ziemiach polskich pod okupacją niemiecką. Przegląd piśmiennictwa*, red. T. Domański, A. Gontarek, Warszawa–Kielce 2022, s. 527–563.

Ceran T., *Volksdeutscher Selbstschutz jako nowe narzędzie polityki okupacyjnej* [w:] *Pomorze pod okupacją niemiecką. Jesień 1939*, red. P. Madajczyk, Warszawa 2021, s. 141–170.

Mazanowska I., Ceran T., *Selbstschutz na Pomorzu Gdańskim i Kujawach* [w:] *W cieniu Einsatzgruppen. Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939–1940*, red. I. Mazanowska, T.S. Ceran, M. Przegiętka, Warszawa 2021, s. 15–115.

Ceran T., *Ustanowienie okupacji niemieckiej, zmiany prawno-ustrojowe* [w:] *Po jednej i drugiej stronie linii Ribbentrop-Mołotow. Okupacja niemiecka i sowiecka ziem polskich w latach 1939–1941 w porównaniu*, red. S. Kalbarczyk, M. Przegiętka, Warszawa 2020, t. I, s. 79–96.

Ceran T., Głowacki A., *Ustanowienie okupacji niemieckiej i sowieckiej, zmiany prawno-ustrojowe – porównanie* [w:] *Po jednej i drugiej stronie linii Ribbentrop-Mołotow. Okupacja niemiecka i sowiecka ziem polskich w latach 1939–1941 w porównaniu*, red. S. Kalbarczyk, M. Przegiętka, Warszawa 2020, t. I, s. 116–118.

Ceran T., *Ofiary zbrodni pomorskiej 1939 – portret zbiorowy* [w:] *Rozstrzelana niepodległość. Ofiary zbrodni pomorskiej 1939. Materiały XXIX sesji naukowej w Toruniu z 22 listopada 2019 roku*, red. T. Ceran, Toruń 2020, s. 23–46.

Ceran T., „*Inni Niemcy*”. *Pozytywne zachowania Niemców w czasie zbrodni pomorskiej w 1939 roku* [w:] *Cena odwagi. Między ocaleniem życia a ocaleniem człowieczeństwa*, red. A. Bartuś, P. Trojański, Oświęcim 2019, s. 287–299.

Ceran T., „*Korytarz nienawiści*”. *Motywacja sprawców zbrodni – członków organizacji Selbstschutz Westpreussen* [w:] *Jak rodzi się zło. Sprawcy. Wykonawcy, pomocnicy*, red. A. Bartuś, Oświęcim 2018, s. 51–62.

Ceran T., „*Zagłada wartościowania*”. *Polska refleksja nad nazizmem* [w:] *Doświadczenie dwóch totalitaryzmów. Interpretacje*, red. P. Kaczorowski, M. Kornat, J. Lubecka, P. Madajczyk, Warszawa 2018, s. 235–294.

Ceran T., *Nazizm i „pocziwi piwosze”*. *Wątki historyczne w powieści Klatka Kazimierza Kummera*, [w:] *Kazimierz Kummer. Literatura i „dziennikarska febra”*, red. D. Niedziałkowski, M. Kurkiewicz, Bydgoszcz 2018.

Ceran T., „*Mądra pamięć*” czyli *esej o zbliżeniu historii i pamięci* [w:] *Znaki (nie)pamięci. Teoria i praktyka upamiętniania w Polsce*, pod red. A. W. Brzezińska, M. Fabiszak, M. Owsiański, Kraków 2016.

Ceran T., *Mordercy czy zabiójcy? Wilhelm Papke, Willi Thiess i zbrodnia w Klamrach koło Chełmna w 1939 r.* [w:] *Zapomniani kaci Hitlera. Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939–1940*, red. I. Mazanowska, T.S. Ceran, Bydgoszcz–Gdańsk 2016, s. 138–174.

Ceran T., *Historia i pamięć*, [w:] *Mądra pamięć. Prace laureatów konkursu historycznego (2011–2016)*, red. T. Ceran, Bydgoszcz–Gdańsk 2016, s. 4–8.

Ceran T., „*Potrzeba ścisłości*”. *Konflikt historii i pamięci na podstawie szacowania liczby ofiar terroru niemieckiego w 1939 r. na Kujawach i Pomorzu Południowym* [w:] *Narracje pamięci. Między polityką a historią*, red. K. Kačka, J. Piechowiak-Lamparska, A. Ratke-Majewska, Toruń 2015, s. 115–132.

Ceran T., „*Historiografia niemiecka*” czy „*eseistyka anglosaska*”, czyli jak (nie)pisać o historii? [w:] *Wiek nienawiści*, red. J. Eisler i in., Warszawa 2014, s. 53–64.

Ceran T., „*Trzecia Polska ruchów społecznych*”. *Teoria działania Jacka Kuronia* [w:] *Opozycja demokratyczna w PRL w latach 1976–1981*, red. W. Polak, Gdańsk 2012, s. 156–173.

Ceran T., „*Dylemat Abrahama*” Jacka Kuronia, [w:] *Trudny wiek XX. Jednostka, system, epoka*, pod red. G. Bąbiak., J. Nalewajko-Kulikow, Warszawa 2010, 295–318.

Ceran T., „*Czas nowych ludzi*”. *Józef Tischner i idea „Solidarności”* [w:] *Czas przełomu. Solidarność 1980–1981*, red. W. Polaka, Gdańsk 2010, s. 193–202.

Przed doktoratem

Ceran T., *Idea kompromisu z władzą komunistyczną w myśli politycznej Jacka Kuronia* [w:] *Okrągły stół. Dwadzieścia lat później*, pod red. W. Polaka i in., Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 57–74.

Ceran T., *Myśl społeczno-polityczna Jacka Kuronia. Zarys problematyki* [w:] *Letnia szkoła historii najnowszej 2008. Referaty*, red. M. Bielak, Ł. Kamiński, Warszawa 2009, s. 139–146.

Ceran T., *Koncepcja integracji europejskiej w doktrynie społeczno-politycznej Margaret Thatcher* [w:] *Koncepcje integracji w Europie w XX i XXI wieku. Myśl polityczna*, red. H. Stys, Toruń 2008, s. 71–81.

3. Wykaz członkostwa w redakcjach naukowych monografii.

W cieniu Einsatzgruppen. Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939–1940, red. I. Mazanowska, T.S. Ceran, M. Przegiętka, Warszawa 2021.

(wersja niemiecka: *Im Schatten der Einsatzgruppen. Volksdeutscher Selbstschutz im bestetzten Polen 1939–1940*, herausgeber T.Ceran, I. Mazanowska, M. Przegiętka, aus dem Polnischen von W. Niemirowski, Warschau 2024 (w druku).

Rozstrzelana niepodległość. Ofiary zbrodni pomorskiej 1939. Materiały XXIX sesji naukowej w Toruniu z 22 listopada 2019 roku, red. T. Ceran, Toruń 2020.

Jurgoński W., *Od Szczeglina do KL Dachau. Kronika przeżyć (1940–1945)*, wstęp i opracowanie T. Ceran, Toruń 2019.

Zapomniani kaci Hitlera. Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939–1940, red. I. Mazanowska, T.S. Ceran, Bydgoszcz–Gdańsk 2016.

4. Wykaz opublikowanych artykułów w czasopismach naukowych (z zaznaczeniem pozycji niewymienionych w pkt I.2).

Kobiałka D., Ceran T., Mazanowska I., Wysocka J., Czarnik M., Nita D., Kostyrko M., Jankowski T. 2023. *An archaeology of the Pomeranian Crime of 1939 – the case of mass crimes in the Szpęgawski Forest (Poland)* „International Journal of Historical Archaeology”, <https://doi.org/10.1007/s10761-023-00718-2>.

Ceran T., *Lemkin i Bauman – dwie koncepcje ludobójstwa*, „Dzieje Najnowsze” 2023, nr 4.

Ceran T., *‘Schools of hatred’. The essence of totalitarianism in Jerzy W. Borejsza’s approach*, „Acta Poloniae Historica” 2021, Vol 123, s. 57–72.

Ceran T., *Zbrodnia pomorska 1939 jako początek ludobójstwa podczas II wojny światowej/The Pomeranian Crime 1939 – the Onset of Genocide during the Second World War*, „Studia nad Totalitaryzmami i Wiekiem XX. Totalitarian and 20th Century Studies” 2020, t.4, s. 80–91.

Ceran T., *Ad vocem do ad vocem. O zbrodni pomorskiej raz jeszcze*, „Wiadomości Historyczne” 2019, nr 1, s. 15–19.

Ceran T., *Żandarm w służbie Selbstschutzu. Otto Oberländer i zbrodnia niemiecka w Sadkach koło Nakła nad Notecią w 1939 r.*, „Dzieje Najnowsze” 2018, nr 1, s. 69–94.

Ceran T., *Zbrodnia pomorska 1939*, „Wiadomości Historyczne” 2017, nr 4, s. 4–10.

Ceran T., *Antypolonizm w ideologii narodowosocjalistycznej/Anti-Polonism in the Ideology of National Socialism*, „Studia nad Totalitaryzmami i Wiekiem XX. Totalitarian and 20th Century Studies” 2017, nr 1, s. 84–103; 218–239.

Ceran T., *Historia XX wieku, totalitaryzm i problem zła*, „Zagłada Żydów. Studia i materiały” 2015, t. 11, s. 379–407.

Ceran T., *Zapomniani kaci Hitlera. Selbstschutzu Westpreussen – stan badań i postulaty badawcze*, „Polska pod okupacją 1939–1945” nr 1, 2015, s. 301–320.

Ceran T., *Dzieciństwo w 1939 r. Zbrodnia w Brudzawkach*, „Dzieje Najnowsze” 2014, nr 2, R. XLVI, nr 2, s. 151–162.

Ceran T., *(Nie)ruchome wahadło? Ptolemeusz, Kopernik i trójkąt von Hayeka a współczesny kryzys gospodarczy*, „Atheneum. Polskie Studia Politologiczne”, 2011, nr 28, s. 11–18.

Ceran T., *Historia i polityka – światy przeciwstawne? Na marginesie myśli Juliusza Mieroszewskiego*, „Historia i polityka” 2011, nr 11, s. 120–135.

5. Wykaz osiągnięć projektowych, konstrukcyjnych, technologicznych (z zaznaczeniem pozycji niewymienionych w pkt I.3).

6. Wykaz publicznych realizacji dzieł artystycznych (z zaznaczeniem pozycji niewymienionych w pkt I.3).

7. Wykaz wystąpień na krajowych lub międzynarodowych konferencjach naukowych lub artystycznych, z wyszczególnieniem przedstawionych wykładów na zaproszenie i wykładów plenarnych.

Referaty wygłoszone na konferencjach:

międzynarodowe zagraniczne:

Attitudes of polish citizens of German nationality during the 1939 Pomeranian crime, konferencja: „Renegaten” der deutschen Nation oder „Verräter der polnischen Nation”? Deutsche und deutschstämmige Bürger der Zweiten Polnischen Republik während des Zweiten Weltkriegs”, organizatorzy: konferencji Centrum Badań Historycznych Polskiej Akademii Nauk w Berlinie oraz Oddział Instytut Pileckiego w Berlinie, Berlin 18–19 X 2023 r.

Intelligenzaktion na Pomorzu. Zbrodnia pomorska 1939, konferencje: „NS-Verbrechen an polnischen Eliten in der ersten Phase der Besatzung (1939–1940/Zbrodnie niemieckie na inteligencji polskiej w pierwszym okresie okupacji (1939–1940)”, organizatorzy: Instytut Zachodni w Poznaniu i Instytut Polski w Berlinie, Berlin 19 X 2021 r.

Antypolonizm w ideologii narodowosocjalistycznej, konferencja: *Zabijanie inteligencji. Europejskie elity intelektualne pod okupacją niemiecką, 1939–1945/ „Killing Intellectuals. European Intellectual Elites under German Occupations 1939–1945”*, organizatorzy: Instytut Polski w Wiedniu, Instytut Pileckiego, Wiedeń 7–9 V 2017 r.

międzynarodowe krajowe:

Lemkin i Bauman – dwie koncepcje ludobójstwa, konferencja „Polska szkoła prawa XX wieku. Na ratunek człowiekowi – między dyplomacją, prawem i polityką/International scientific conference The 20th-Century Polish School of Law. To the Rescue of Mankind – Between Law and Politics”, organizator Instytut Pileckiego, 8–9 XII 2021 r. (on-line).

Ludobójstwo moralne w koncepcji Rafała Lemkina i okupacja niemiecka w Polsce, konferencja „Cele i narzędzia ludobójczej inżynierii społecznej. Człowiek i państwo wobec totalitaryzmów/Tools and Objectives of Genocidal. Social Engineering. Man and the State in the Face of Totalitarianism, organizator Instytut Pileckiego, 3 XII 2020 r. (on-line).

„*Myśląc Lemkinem*”. *Pojęcie ludobójstwa w wyrokach Najwyższego Trybunału Narodowego (1946–1948)*, konferencja: „Nowy świt Europy po Wielkiej Wojnie. Teoria państwa a ludobójstwo w XX wieku”/ *The New Dawn of Europe after the Great War: the Theory of the State and Genocide in the 20th Century* organizatorzy: Instytut Pileckiego, Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 3–5 XII 2019 r.

Selbstschutz Westpreussen i zbrodnia pomorska 1939, konferencja „Nie tylko Gestapo i NKWD... Niemieckie i sowieckie instytucje i ich rola w represjach wobec obywateli polskich w latach II wojny światowej”, organizator: Centrala IPN, Warszawa, 17–18 XI 2019 r.

Volksdeutscher Selbstschutz jako nowe narzędzie polityki okupacyjnej, konferencja „Polityka okupacyjna narodowosocjalistycznych Niemiec. Pomorze jesienią 1939 r. i zbrodnia pomorska”, organizatorzy: Instytut Studiów Politycznych PAN; Muzeum Piaśnickie Oddział Muzeum Stutthof w Sztutowie. Niemieckiego nazistowskiego obozu koncentracyjnego i zagłady (1939–1945), Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej, Instytut Kaszubski Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie, Wejherowo 3–5 IX 2019 r.

„*Ludzie – ludzom*”, „*ludzie – Żydom*” czy „*Niemcy – ludzom*” *zgotowali ten los? Perspektywa uniwersalna i narodowa w polskiej dyskusji nad ludobójstwem*, konferencja „Świadek wieku ludobójstwa. Rafał Lemkin i konwencja z 1948 r.”, organizatorzy: Instytut Pileckiego, Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 3-5 XII 2018 r.

Ustanowienie okupacji na podbitych ziemiach polskich. Zmiany prawno-ustrojowe - okupacja niemiecka, konferencja „Po jednej i drugiej stronie linii Ribbentrop-Mołotow. Okupacja niemiecka i sowiecka ziem polskich w latach 1939–1941 w porównaniu”, organizator Centrala IPN, Warszawa, 29–30 IX 2015 r.

Krajowe:

- Park Pamięci Ofiar Zbrodni Pomorskiej 1939*, konferencja „»Jeśli ludzie zamilkną, głązy wołać będą!« Powojnie pomorskiej pamięci. Historia i upamiętnianie II wojny światowej na Pomorzu Gdańskim 1939–1945”, organizatorzy: Oddział IPN w Gdańsku, Muzeum II Wojny Światowej, Muzeum Stutthof w Sztutowie, Gdańsk, 30 XI 2023 r.
- Powstańcy wielkopolscy jako ofiary zbrodni pomorskiej 1939*. Konferencja „Powstanie Wielkopolskie na Kujawach. Historia i pamięć”, organizatorzy: Delegatury IPN w Bydgoszczy, Oddział Kujawsko-Pomorski Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918–1919, Bydgoszcz, 29 XI 2023 r.
- Arytmetyka zbrodni pomorskiej 1939*, konferencja „Piaśnica–Szpęgawsk–Mniszek... Pamięć o polskich ofiarach niemieckich zbrodni na Pomorzu w 1939 r.”, organizatorzy Oddział IPN w Gdańsku, Muzeum II Wojny Światowej, Gdańsk, 28 XI 2023 r.
- Zbrodnia pomorska 1939*, seminarium Zakładu Historii XX wieku IH PAN w Warszawie 27 VI 2023 r.
- W podwójnym cieniu? (Nie)obecność Pomorza Gdańskiego w historiografii okupacji niemieckiej w Polsce*, konferencja „«Niemcy w ręce wasze oddają Polaków. Musimy ten naród wytępić...» Polityka germanizacyjna niemieckich władz okupacyjnych na Pomorzu Gdańskim 1939–1945” – organizator: Oddział IPN w Gdańsku, Muzeum II Wojny Światowej, Muzeum Stutthof w Sztutowie, Gdańsk, 25–26 X 2022 r.
- Strażacy–ofiary zbrodni pomorskiej 1939 r.*, konferencja „Strażacki Wrzesień '39”, organizatorzy: Kujawsko-Pomorski PSP, Muzeum Okręgowe w Toruniu, Toruń 19 IX 2022 r.
- Rafał Lemkin, pojęcie ludobójstwa i okupacja niemiecka ziem polskich*, konferencja: „O totalitaryzmie raz jeszcze”. Organizator Instytut De Republica, Bydgoszcz, 3 VI 2022 r.
- Zbrodnia pomorska 1939*, konferencja „Bez przedawnienia. Prawda i pamięć o Zbrodni Pomorskiej i Obławie Augustowskiej”. Organizatorzy Oddział IPN w Gdańsku, Muzeum II Wojny Światowej, Gdańsk 9 IX 2021 r.
- Ludobójstwo a ideologia eliminacyjna*. Seminarium „Prawo i polityka” Instytutu Pileckiego, 29 VI 2021 r. (on-line).

Duchowni – ofiary zbrodni pomorskiej 1939, konferencja „Niemieckie i sowieckie zbrodnie na ziemi działdowskiej”, organizator: Muzeum Pogranicza w Działdowie oraz Stowarzyszenie Odnowy Chrześcijańskiej „Pamięć i Tożsamość”, Oddział IPN w Gdańsku, Działdowo, 27 V 2021 r.

Zbrodnia pomorska 1939, X sesja popularnonaukowa „Wysiedlenia ludności polskiej z Gdyni przez okupanta niemieckiego w latach 1939–1945”, organizator: Stowarzyszenie Gdynian Wysiedlonych, Gdynia, 3 marca 2020 r.

Ofiary zbrodni pomorskiej 1939 – portret zbiorowy, XXIX sesja naukowa „Rozstrzelana niepodległość. Ofiary zbrodni pomorskiej 1939”. Organizatorzy Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej, Delegatura IPN w Bydgoszczy, Toruń 22 XI 2019 r.

Polska i Polacy w propagandzie III Rzeszy. Przyczynek do dyskusji o zbrodniach na ludności cywilnej, konferencja naukowa krakowskiego IPN „Wrzesień 1939 w południowej Polsce”. organizatorzy: Muzeum Krakowa, Oddział IPN w Krakowie, Kraków 10 IX 2019 r.

„*Inni Niemcy*”. *Pozytywne zachowania Niemców w czasie zbrodni pomorskiej w 1939 roku*, X Ogólnopolska konferencja „Auschwitz i Holocaust na tle zbrodni ludobójstwa XX wieku”, organizatorzy: Fundacja na rzecz MDSM, Oświęcimski Instytut Praw Człowieka, Fundacja Ofiar Auschwitz-Birkenau, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau, Instytut Historii i Archiwistyki UP, Katedra UNESCO ds. Edukacji o Holokauście UJ, Biblioteka Galeria Książki, Fundacja Róży Luksemburg, Oświęcim, 14–16 VI 2019 r.

Zbrodnia pomorska 1939 r., konferencja „II wojna światowa w badaniach naukowych i działalności edukacyjnej Instytutu Pamięci Narodowej. Wybrane zagadnienia”, organizator Oddział IPN w Gdańsku, Gdańsk, 8–9 V 2019 r.

Bydgoska geneza zbrodni pomorskiej z 1939 r., konferencja „Między zniewoleniem a niepodległością. Bydgoszcz w XX wieku”, organizatorzy: Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych UKW, Delegatura IPN w Bydgoszczy, Bydgoszcz, 10–11 X 2018 r.

„*Korytarz nienawiści*”. *Motywacja sprawców zbrodni – członków organizacji Selbstschutz Westpreussen*, IX Ogólnopolska konferencja „Auschwitz i Holocaust na tle zbrodni ludobójstwa XX wieku”, organizatorzy: organizatorzy: Fundacja na rzecz MDSM, Oświęcimski Instytut Praw Człowieka, Fundacja Ofiar Auschwitz-Birkenau, Państwowe

Muzeum Auschwitz-Birkenau, Instytut Historii i Archiwistyki UP, Katedra UNESCO ds. Edukacji o Holokauście UJ, Biblioteka Galeria Książki, Fundacja Róży Luksemburg, Oświęcim 15–17 VI 2018 r.

Historyczne aspekty „Klatki” Kazimierza Kummera, konferencja „Kazimierz Kummer. Literatura i „dziennikarska febra”, organizator: Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Bydgoszcz 17 XI 2015 r.

„Mądra pamięć” czyli esej o zbliżeniu historii i pamięci, konferencja „Między interpretacją a kreacją. Negocjowanie znaczeń w (nie)miejscach (nie)pamięci”, organizator: Muzeum Stutthof w Sztutowie, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, 7–8 V 2015 r.

Mordercy czy zabójcy? Wilhelm Papke, Willi Thiess i zbrodnia w Klamrach koło Chełmna w 1939 r., Konferencja „Samoobrona Niemiecka (der Volksdeutsche Selbstschutz) w okupowanej Polsce w 1939 roku”, organizatorzy Delegatura IPN w Bydgoszczy, Bydgoszcz, 26–27 XI 2014 r.

Konflikt pamięci i historii na podstawie szacowanej liczby ofiar terroru niemieckiego na Pomorzu Gdańskim, konferencja „Pamięć o walce z totalitaryzmem i zniewoleniem. Między martyrologią a triumfalizmem”, organizator UMK w Toruniu, Toruń, 18 IV 2013 r.

„Szmalcówka”. Historia niemieckiego obozu w Toruniu (1940–1943) Konferencja „Obozy niemieckie w Toruniu w latach 1939–1945”, organizatorzy Oddział IPN w Gdańsku, Instytut Historii i Archiwistyki UMK w Toruniu oraz Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej, Toruń 25 I 2012 r.

„Szmalcówka”. Obóz niemiecki w Toruniu 1940-1943. Historia i pamięć, konferencja: „Forum Pamięci. II seminarium polskich obozów martyrologicznych”, organizator: Muzeum Stutthof w Sztutowie Sztutowo, 5 IX 2011 r.

„Trzecia Polska ruchów społecznych”. Teoria działania Jacka Kuronia, konferencja: „Opozycja demokratyczna w PRL w latach 1976–1981”, organizatorzy Europejskie Centrum Solidarności, Gdańsk, 2–3 VI 2011 r.

Przed doktoratem

„Czas nowych ludzi”. *Józef Tischner i idea „Solidarności”*. Konferencja „Czas przełomu. Solidarność 1980–1981”, organizator: Europejskie Centrum Solidarności w Gdańsku, 10–11 VI 2010 r.

Ciągłość czy ewolucja? Zarys myśli społeczno-politycznej Jacka Kuronia, II Letnia Szkoła Historii Najnowszej, organizator: IPN, Żabia Wola koło Warszawy, 15–20 IX 2008 r.

8. Wykaz udziału w komitetach organizacyjnych i naukowych konferencji krajowych lub międzynarodowych, z podaniem pełnionej funkcji.

Współorganizator: konferencji ogólnopolskiej: *Represje władzy komunistycznej wobec społeczeństwa polskiego w latach 1944–1990*. Organizatorzy: Centrum Badania Historii „Solidarności” i Oporu Społecznego w PRL UMK w Toruniu, Delegatura IPN w Bydgoszczy, 12–13 XII 2023 r.

Współorganizator: konferencji ogólnopolskiej: „Powstanie Wielkopolskie na Kujawach. Historia i pamięć”. Organizatorzy: Delegatury IPN w Bydgoszczy, Oddział Kujawsko-Pomorski Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918–1919, Bydgoszcz, 29 XI 2023 r.

Główny organizator XXIX sesji naukowej Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej w Toruniu, *Rozstrzelana niepodległość. Ofiary zbrodni pomorskiej 1939*. Organizatorzy: Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej, Delegatura IPN w Bydgoszczy, Toruń, 22 XI 2019 r.

Główny organizator konferencji „Samoobrona Niemiecka (der Volksdeutsche Selbstschutz) w okupowanej Polsce w 1939 roku”. Organizator Delegatura IPN w Bydgoszczy, Bydgoszcz, 26–27 XI 2014 r.

9. Wykaz uczestnictwa w pracach zespołów badawczych realizujących projekty finansowane w drodze konkursów krajowych lub zagranicznych, z podziałem na projekty zrealizowane i będące w toku realizacji, oraz z uwzględnieniem informacji o pełnionej funkcji w ramach prac zespołów.

Projekty w realizacji

Mikrohistoria totalitaryzmów. Eksterminacja, indoktrynacja i strategie przetrwania w okupowanej Polsce (1939–1948) kierowanego przez prof. dr hab. Marka Wierzbickiego z KUL w Lublinie. Projekt uzyskał finansowanie w ramach programu Narodowy Program Rozwoju Humanistyki, NPRH/DN/SP/0224/2023/12, 2024–2028, główny wykonawca.

Człowiek twórcą historii. Projekt realizowany przez Uniwersytet w Białymstoku w związku z XXI Powszechnym Zjazdem Historyków Polskich, Białystok, 17–20 IX 2024 r. Panel: „Fenomen polskiej biografistyki” kierowany przez prof. dr hab. Mariusza Wołosa (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie). Projekt uzyskał finansowanie Ministerstwa Edukacji i Nauki w ramach programu „Nauka dla Społeczeństwa”, 2022–2024, umowa nr NdS/536174/2021/2021, wykonawca.

„Archeologia zbrodni pomorskiej 1939” kierowanego przez dr. Dawida Kobiąkę z Uniwersytetu Łódzkiego. Projekt uzyskał finansowanie Narodowego Centrum Nauki 2021/43/D/HS3/00033, 2022–2025, główny wykonawca.

Projekty zrealizowane

„Wkład polskiej myśli prawnonaukowej w kształtowanie pojęcia genocydu. Rafał Lemkin i Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa z 1948 r. a polskie doświadczenie okupacji przez narodowosocjalistyczne Niemcy” (kierownik prof. P. Madajczyk, realizowany w Instytucie Pileckiego w Warszawie Projekt finansowany w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Szlakami Polski Niepodległej” w latach 2018–2023, nr projektu 01SPN1705318, główny wykonawca.

„Doświadczenie dwóch totalitaryzmów – interpretacje” realizowany w Ośrodku Badań nad Totalitaryzmami im. Witolda Pileckiego w latach 2017–2018 finansowanego w ramach programu DIALOG 0031/2017.

10. Wykaz członkostwa w międzynarodowych lub krajowych organizacjach i towarzystwach naukowych wraz z informacją o pełnionych funkcjach.

11. Wykaz staży w instytucjach naukowych lub artystycznych, w tym zagranicznych, z podaniem miejsca, terminu, czasu trwania stażu i jego charakteru.
12. Wykaz członkostwa w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism wraz z informacją o pełnionych funkcjach (np. redaktora naczelnego, przewodniczącego rady naukowej, itp.).
13. Wykaz recenzowanych prac naukowych lub artystycznych, w szczególności publikowanych w czasopismach międzynarodowych.

Ceran T., „*Największe seminarium historyczne w dziejach*” – niemieccy zbrodniarze wojenni przed polskimi sądami, „Arcana” 2022, nr 4, s. 209–213.

Ceran T., „*Życie bez treści*”. Uwagi na temat życia codziennego pod okupacją niemiecką na ziemiach wcielonych do Rzeszy na podstawie dzienników Eugeniusza Przybyła, „Dzieje Najnowszej” 2021, nr 3, s. 43–58.

Ceran T., *Masakry czy ludobójstwo? Uwagi w kontekście książki Daniela Brewinga „W cieniu Auschwitz. Niemieckie masakry polskiej ludności cywilnej 1939–1945”*, „Rocznik Polsko-Niemiecki” 2020, nr 28, s. 265–275.

Ceran T., P. Longerich, *Himmler. Buchalter śmierci*, „Zagłada Żydów. Studia i materiały”, t. 11, 2015, s. 673–681.

Ceran T., L. M. Nijakowski, *Rozkosz zemsty. Socjologia historyczna mobilizacji nienawiści*, Warszawa 2013, „Zagłada Żydów. Studia i materiały” 2014, nr 10, s. 1021–1026.

Przed doktoratem

Ceran T., S. Cecar, *Blatcherism – how much thatcherism is in blairism? New Labour’s neoliberal policies*, Saarbrücken 2007, „Atheneum” nr 24, 2010, s. 203–207.

Ceran T., *Blair’s Britain 1997–2007*, edited by Anthony Seldon, Cambridge 2007, „Historia i Polityka” nr 2/3, 2009/2010, s. 315–319.

Recenzje wydawnicze:

Kubicki M., *Zbrodnia w Lesie Szpęgawski 1939–1940*, Gdańsk–Warszawa 2019.

Kubicki M. *Germanizacja nazw miejscowości w Okręgu Rzeszy Gdańsk–Prusy Zachodnie 1939–1945*. Wybór źródeł, wstęp i opracowanie Mateusz Kubicki, Gdańsk–Warszawa 2022.

Knoch K., *Pisma liberalne drugiego obiegu w Polsce w latach 1979–1990*, Warszawa 2015.

14. Wykaz uczestnictwa w programach europejskich lub innych programach międzynarodowych.

15. Wykaz udziału w zespołach badawczych, realizujących projekty inne niż określone w pkt. II.9.

16. Wykaz uczestnictwa w zespołach oceniających wnioski o finansowanie badań, wnioski o przyznanie nagród naukowych, wnioski w innych konkursach mających charakter naukowy lub dydaktyczny.

III. WSPÓŁPRACA Z OTOCZENIEM SPOŁECZNYM I GOSPODARCZYM

1. Wykaz dorobku technologicznego.
2. Współpraca z sektorem gospodarczym.
3. Wykaz uzyskanych praw własności przemysłowej, w tym uzyskanych patentów krajowych lub międzynarodowych.
4. Wykaz wdrożonych technologii.
5. wykaz wykonanych ekspertyz lub innych opracowań wykonanych na zamówienie instytucji publicznych lub przedsiębiorców.
6. Wykaz udziału w zespołach eksperckich lub konkursowych.
7. Wykaz projektów artystycznych realizowanych ze środowiskami pozaartystycznymi.

VI DANE NAUKOMETRYCZNE

1. Impact Factor (w dziedzinach i dyscyplinach, w których parametr ten jest powszechnie używany jako wskaźnik naukometryczny).
2. Liczba cytowań publikacji wnioskodawcy, z oddzielnym uwzględnieniem autocytowań.

Według Google Scholar: 38 Papers, 90 Citations, h-indeks 6.

3. Indeks Hirscha. h-indeks 6.

Informacje zawarte w pkt. IV powinny wskazywać również na bazę danych, na podstawie której zostały podane.

Przy wyborze tej bazy należy zwracać uwagę na specyfikę dziedziny i dyscypliny naukowej, w której kandydat ubiega się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Rada Doskonałości Naukowej informuje, że podawanie danych naukometrycznych – w opinii Rady Doskonałości Naukowej – jest wskazane i zalecane, wynika to także ze stosowanej powszechnie praktyki przez samych kandydatów ubiegających się o awans naukowy. Należy jednak podkreślić, że podane we wnioskach o wszczęcie postępowania awansowego dane naukometryczne nie mogą stanowić kryterium oceny dorobku naukowego Kandydata dla podmiotów doktoryzujących, habilitujących oraz samej Rady Doskonałości Naukowej, organów prowadzących postępowania w sprawie nadania stopnia lub tytułu. Zadaniem tych organów jest przede wszystkim ocena ekspercka dorobku naukowego Kandydata ubiegającego się o awans naukowy, zaś decyzja o nadaniu stopnia lub tytułu nie powinna być uzależniona od podania tych danych.

Tomasz Czerwik

(podpis wnioskodawcy)